

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВНЗ УКРАЇНСЬКИЙ КАТОЛИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФІЛОСОФСЬКО-БОГОСЛОВСЬКИЙ ФАКУЛЬТЕТ**

Кафедра богослов'я

Магістерська робота

**БОГОСЛОВСЬКІ ТА СПІЛЬНОТНІ ВИМІРИ
ЧЕРНЕЧОГО ОБІТУ ПОСЛУХУ
У ВЧЕННІ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ ПІСЛЯ II ВАТИКАНСЬКОГО
СОБОРУ**

Студентка 6-го курсу: Кузьмич Оксана
(с. Євфросинія)

Науковий керівник: с. Стефанія Марко
Доктор богослов'я

Львів 2019

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ПРОБЛЕМАТИКА НОВИЗНИ В РОЗУМІННІ БОГОПОСВЯЧЕНОГО ЖИТТЯ ТА ОБІТУ ПОСЛУХУ НА ІІ ВАТИКАНСЬКОМУ СОБОРІ.....	8
1.1. Історичні передумови переосмислення обіту послуху на ІІ Ватиканському соборі	8
1.2. Богословські парадигми, які вплинули на переосмислення богопосвяченого життя в документах ІІ Ватиканського собору.....	12
1.3. Основні наголоси, привнесені в розуміння обіту послуху ІІ Ватиканським собором.....	15
РОЗДІЛ 2. БОГОСЛОВСЬКІ ВИМІРИ ПОСЛУХУ ЗГІДНО ПОСОБОРОВОГО ВЧЕННЯ.....	25
2.1. Христологічний вимір обіту послуху	25
2.2. Тринітарний вимір обіту послуху	31
2.3. Еклезіологічний вимір обіту послуху	36
РОЗДІЛ 3. СПІЛЬНОТНИЙ ВИМІР ОБІТУ ПОСЛУХУ.....	41
3.1. Природа та походження влади і послуху в спільнотах богопосвяченого життя.....	41
3.2. Служіння влади в контексті церковного та богопосвяченого послуху	45
3.3. Послух як остаточна реалізація свободи та гідності богопосвяченої особи.....	48
ВИСНОВКИ.....	57
СПОСОК ДЖЕРЕЛ ТА ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	60

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ ТА УМОВНИХ ПОЗНАЧОК

Власні назви:

УГКЦ–Українська Греко-Католицька Церква

Біблійні скорочення:

1 Кор – Перше послання до Коринтян

1 Сам – Перша книга Самуїла

2 Кор – Друге послання до Коринтян

2 Хр – Друга книга Хронік

Гал – Послання до Галатів

Ді – Діяння Апостолів

Еф – Послання до Ефесян

Євр – Послання до Євреїв

Єр – Книга Єремії

Іов – Книга Іова

Йо – Євангеліє Йоана

Лк – Євангеліє Луки

Мр – Євангеліє Марка

Мт – Євангеліє Матея

Пс – Книга Псалмів

Суд – Книга Суддів

Флп – Послання до Филип'ян

Документи Церкви:

ККСЦ–Кодекс Канонів Східних

РС–Perfectae Caritatis

Церков

RD–Redemptionis Donum

КККЦ–Кодекс Канонів Католицької

VC–Vita Consecrata

Церкви

ЕТ–Evangelium Testificatio

GS–Gaudium et Spes

LG–Lumen Gentium

ВСТУП

XX століття в історії Вселенської Церкви позначено необхідністю реагувати на бурхливі суспільні та політичні виклики, які значною мірою були пов'язані з численними і стрімкими змінами у сфері науки¹. II Ватиканський собор у своїй відповіді на промовисті знаки часу не оминув увагою також і богопосвячених осіб, закликаючи до оновлення та пристосування чернечого життя. Інтенсивність вищезгаданих суспільних змін вимагала щоразу нового заглиблення в постанови собору, їх конкретизації та відповідної інтерпретації в цілому ряді церковних документів і у творах богословів. **Метою даного дослідження** якраз і є розкриття характерних рис богословського вчення про чернечий обіт послуху в період після II Ватиканського собору, визначення природи та походження обіту в Церкві, практичних аспектів його застосування та антропологічної цінності для сучасного суспільства. Відповідно, **об'єктом** дослідження виступають богословський та спільнотний виміри пособорового вчення про чернечий обіт послуху, а **предметом** дослідження – особливості, притаманні пособоровому вченню Католицької церкви про чернечий обіт послуху, специфіка його христологічного, тринітарного, еклезіологічного та спільнотного вимірів.

Для досягнення мети, яку перед собою ставить дане дослідження, необхідно виконати наступні **завдання**:

- 1) висвітлити аспекти новизни в богословському та спільнотному трактуванні чернечого обіту послуху в період після II Ватиканського собору;
- 2) проаналізувати христологічний, тринітарний, еклезіологічний та спільнотний виміри у вченні про обіт послуху;
- 3) з'ясувати природу та походження влади і послуху в спільнотах богопосвяченого життя;

¹ Кияк С. *Другий Ватиканський собор і релігійно-суспільні проблеми сучасності*. Львів 2011, 143.

4) виокремити особливості співвідношення влади та послуху у богосвяченому житті;

5) з'ясувати антропологічну та суспільну цінність обіту послуху в пособоровому вченні Католицької Церкви.

При виконанні запропонованих вище завдань будемо використовувати такі **методи**:

- *контент-аналізу* при визначенні динамічного складу богословського вчення про послух, виявленні форм взаємодії богословського та спільнотних вимірів обіту послуху при знаходженні причин доктринальних та практичних інтерпретацій;

- *синтезу* при визначенні внутрішнього взаємозв'язку між богословськими та спільнотними компонентами пособорового вчення про обіт послуху;

- *аспектний метод* при виборі певної грані проблеми, а саме богословських та спільнотних вимірів послуху в системі вчення про чернечі обіти за принципом виділених та досліджених джерел;

- *принцип поєднання теорії і практики* при з'ясуванні особливостей застосування на практиці богословського вчення про обіт послуху.

Оригінальність дослідження полягає в спробі зосередити увагу на богословських та практичних аспектах обіту послуху в пособоровому вченні Католицької Церкви, та висвітлити його антропологічне та суспільне значення для сьогодення.

Джерелами дослідження в першу чергу виступають Документи II Ватиканського собору, насамперед Догматична Конституція про Церкву *Lumen Gentium* та Декрет про пристосоване оновлення чернечого життя *Perfectae Caritatis*. Для висвітлення теми дослідження будемо використовувати також документи, які були згодом видані Святійшим Престолом та Священною Конгрегацією Інститутів богосвяченого життя та Товариств апостольського життя, зокрема ті з них, в яких значною мірою розкрита проблематика обіту послуху. Серед цих документів особливої уваги заслуговують Апостольські Адгортація Святійшого Отця Івана Павла II *Vita Consecrata* а також Інструкція

Конгрегації Інститутів богопосвяченого життя *Служіння влади і послуху* та Керівні вказівки цієї ж Конгрегації під назвою *Нові бурдюки для нового вина*. В процесі дослідження згадано ще інші документи, які заторкують проблематику чернечого обіту послуху. Серед них Душпастирська Конституція про Церкву в сучасному світі *Gaudium et Spes, Motu Proprio Ecclesiae Sanctae* папи Павла VI, лист папи Павла VI *Evangelica Testificatio*, Адгортація Святійшого Отця Івана Павла II *Redemptionis Donum*, Кодекс Канонічного Права, виданий 1983 р. Також для висвітлення окремих аспектів, актуальних для Української Греко-Католицької Церкви (далі – УГКЦ), використано Кодекс Канонів Східних Церков, довідники монастирів УГКЦ за 2006 та 2013 роки і матеріали Конференцій монашества УГКЦ, видані в окремому збірнику під назвою «Преображення у Господі».

Для аналізу біблійних витоків проблематики даного дослідження взято тексти *Святого Письма*, перекладені на українську мову Іваном Хоменком.

Серед монографій на особливій увазі заслуговує праця американської дослідниці Judith Schaefer під назвою *The Evolution Of A Vow. Obedience As Decision Making in Communion*, де авторка аналізує передумови та вплив пособорового вчення Католицької Церкви на богословське та практичне переосмислення чернечого обіту послуху. Також для висвітлення богословських та спільнотних аспектів обіту послуху використано праці J.M. Tillard, Joyce Ridick *I voti. Un tesoro in vasi d'argilla*, Фабіо Чарді *Койнонія. Богословсько-духовний путівник монашої спільноти* та твори інших авторів. Найбільшою **трудністю** даного дослідження є відсутність безпосереднього доступу до праць таких богословів дособорового періоду, як наприклад Dom Olivier Rousseau та Rene Carpentier, а пособорового періоду – котрі зробили вагомий внесок у переосмислення богослов'я богопосвяченого життя, а також гострий брак досліджень, присвячених тематиці богослов'я послуху і влади в церковному середовищі та в богопосвяченому житті зокрема. Також варто вказати на потребу оновлення статистичних даних про кількість монаших інституцій в УГКЦ та брак досліджень на тему викликів, які стоять перед

монашеством УГКЦ. Тому **актуальність даного дослідження** полягає в спробі відкрити шлях для подальшого заповнення цієї прогалини, особливо з огляду на Постанови Вісімдесят третьої сесії Синоду Єпископів Києво-Галицького Верховного Архиепископства УГКЦ, які були затверджені для імплементації Апостольського листа Римського Архиепископа Франциска *Vi є світло для світу* (7 травня 2019 р.) та Послання Синоду Єпископів Української Греко-Католицької Церкви 2019 року до духовенства, монашества і мирян щодо захисту від різних видів насильства дітей, неповнолітніх і вразливих осіб, де Українському Католицькому Університетові доручено розвивати студії «в царині богослов'я влади, послуху та управління в Церкві й суспільстві»².

² Постанови Вісімдесят третьої сесії Синоду Єпископів Києво-Галицького Верховного Архиепископства УГКЦ, 29–30 листопада 2019 року Божого, Львів-Брюховичі // www.synod.ugcc.ua (07.12.2019).

РОЗДІЛ 1. ПРОБЛЕМАТИКА НОВИЗНИ В РОЗУМІННІ БОГОПОСВЯЧЕНОГО ЖИТТЯ ТА ОБІТУ ПОСЛУХУ НА II ВАТИКАНСЬКОМУ СОБОРІ

1.1. Історичні передумови переосмислення обіту послуху на II Ватиканському соборі.

Якщо звернемося до досліджень витоків чернецтва, то можемо зауважити, що в часи анахоретизму не існувало поняття обіту послуху, а радше послух розглядався як вираз пошани до більш досвідченого подвижника, і водночас як спосіб переймання досвіду духовного наставника.³

Незважаючи на те, що впродовж століть євангельська рада послуху відігравала ключову роль в житті тих, хто відрікався від світу, саме як окремий обіт в чернецтві вона виокремилася лише в середині VI століття в *Правилах Святого Бенедикта*⁴. Кипріан Картагенський у своєму творі *De habitu virginum* згадує про те, що в Римі діви та вдови були в особливій пошані, діви ж перебували в послуші старшим жінкам. Послук тоді розглядався як своєрідна підготовка до усамітненого життя⁵. Ця думка зустрічається також у першій главі Правил Святого Бенедикта⁶. Пахомій Великий впровадив таке розуміння важливості послуху в кеновійному житті, яке стало фундаментом спільножитного уставу⁷. На загал, основоположники перших уставів чернечого життя (напр., Іван Касьян, у своїх *Уставах*) вбачали досконалий послук авві та всій братії як засіб практичного застосування євангельської заповіді самозречення та наслідування Христа⁸. Пізніше Бернард з Клерво наполягав на повному зреченні своєї волі, тобто тієї волі, яка виступає проти Божих задумів і шкодить благу спільноти⁹. Святий Бенедикт, багато в чому переймаючи досвід

³ Truhlar K. *Religious Obedience* // Т 10: *New Catholic Encyclopedia*. Washington 1967, 603.

⁴ Chittister J. *The Rule of Benedict. Insight for the Ages*. New York 1995, 56.

⁵ Кипріан. *Об одежде девственников*. Москва, 1999, 207.

⁶ Chittister J. *The Rule of Benedict*, 56.

⁷ Феофан З. *Древние иноческие уставы*. Москва 1892, 98-99.

⁸ Cassian. *Institutions cénobitiques*. Paris 1965, 134.

⁹ Bernard. *O stopniach pokory i puchy*. Kraków б. р., 80-82.

та правила спільного життя східних ченців, у своєму уставі вводить нове правило, що зобов'язало монаха до обітницької стабільності, з огляду на поширену в той час практику змінювати монастирі, переходячи з одного до іншого¹⁰. Реформи в ордені Бенедикта Нурсійського призвели до заснування нових монастирських орденів, відомих особливостями своїх уставів та обрядів¹¹. І вже на час життя Томи Аквінського було достатньо матеріалу для того, щоб систематизувати богослов'я чернечого життя, що той і зробив у творі *Summa Theologicae*, де дає зрозуміти, що обіт послуху є головною обітницею в чернечому житті. Водночас Тома Аквінський робить першу спробу богословського обґрунтування чернечого життя та обітів¹².

Очевидно, що цінність послуху щораз то більше усвідомлюється в процесі формування спільнотного життя як окремої інституції і від Пахомія до Бенедикта переживає процес трансформації від просто аскетичної практики до чогось значно більшого. Поступово на Заході значення монашого обіту послуху еволюціонує від суто внутрішньо-спільнотного та індивідуально-аскетичного засобу освячення до потужного еклезіологічно-дисциплінарного інструментарію, в міру того, наскільки розвивалися соціально ангажовані монаші інституції¹³. Зокрема, в Товаристві Ісуса послух став ключовим засобом для здійснення місії, задуманої Ігнатієм Лойолою, і до звичайного обіту послуху настоятелям та усій спільноті додавався ще четвертий обіт послуху Святейшому Отцеві¹⁴. Таким чином, послух пов'язував між собою всі ланки та члени Містичного тіла Христового. Впродовж століть, аж до II Ватиканського собору, обіт послуху був визначальною характеристикою ченця. В даному контексті доволі красномовно звучить поширений впродовж історії вираз про

¹⁰ Феофан З. *Древние иноческие уставы*, 650.

¹¹ Knowles M. – Oboleski D. *Historia Kościoła*. Т II: *Historia Kościoła*. Warszawa 1989, 99.

¹² Aquinatis. *Summa Teologica*, Т III: *Summa Teologica*, Vaticanum 1903, 595-597.

¹³ Schaefer J. *The Evolution Of A Vow: Obedience As Decision Making In Communion*. Berlin 2008, 29.

¹⁴ Aldama A. *The Constitutions Of The Society Of Jesus. An Introductory Commentary On The Constitutions*. Gugarat-Sahitya-Prakash 1989, 246.

те, що «ніхто не є ченцем тільки завдяки тому, що пообіцяв убогість, чи навіть чистоту, але стає ним завдяки простому факту обітничі послуху»¹⁵.

До 1917 року лише кілька папських чи соборових документів приділяли увагу чернечому життю. Більшість із них стосувалися зовнішніх організаційних питань, як наприклад розміру посагу, переходу з одного монастиря в інший, та можливості існування так званих «подвійних монастирів», тобто чернечих спільнот, де під управою спільного настоятеля подвизалися і ченці, і черниці¹⁶.

Слід відзначити, що першою спробою найвищої церковної ієрархії врегулювати монаше життя на законодавчому рівні був Халкедонський собор 451 року¹⁷, далі на Заході синод в Аахені у 800-х рр., який мав за мету у всіх існуючих на той час обителях запровадити *Правила Бенедикта Нурсійського*¹⁸. Далі на IV Латеранському соборі 1215 р. папа Інокентій III постановив, що кожен новостворений монастир повинен прийняти вже існуючий і затверджений устав¹⁹. Ще більшої уніфікації чернече життя зазнало після Тридентійського собору, на якому були затверджені чіткі вимоги щодо клявзури та введено поняття богопосвяченого стану як «стану досконалості», як вперше його охарактеризував Тома Аквінський²⁰. Цей термін завдяки прийнятому за папи Бенедикта XV Кодексу Канонічного Права 1917 р ввійшов в активний вжиток, а богослов'я монашого життя стало «богослов'ям досконалості»²¹. Відносно богопосвяченого життя Кодекс чітко врегулював правові аспекти взаємовідносин чернечих та еклезіологічних інституцій на всіх ієрархічних рівнях, адже до 1917р. не існувало такого загального поняття як «богопосвячене життя», а радше було прийнято говорити про життя бенедиктинців, домініканців, кармелітів. Тому якщо харизма засновника та особлива індивідуальність кожного ордену, його устав до цього часу мали велике значення, то відтепер чітко стали вираженими загальні правила для всіх,

¹⁵ Schaefer J. *The Evolution Of A Vow*, 31.

¹⁶ Там само, 30.

¹⁷ Schatz K. *Sobory powszechne: punkty zwrotne w historii Kościoła*. Kraków 2002, 58-59.

¹⁸ Banaszak M. *Średniowiecze*. Т II: *Historia Kościoła Katolickiego*. Warszawa 1987, 54.

¹⁹ *Dokumenty soborów powszechnych*. Т II: *Źródła Myśli Teologicznej*. Kraków, б. р., 251.

²⁰ Aquinas T. *The Gospel of Grace*. Т XXX *Summa Theologiae*. New York-London 1975, 60.

²¹ Coriden J. та ін. (ред). *The Code Of Canon Law. A Text and Commentary*. New York 1985, 454.

з незначним врахуванням відмінностей²². Від моменту кодифікації церковного права чернече життя стало способом досягнення стану християнської досконалості через практикування обітів²³. Що стосується безпосередньо обіту послуху, то Кодекс регулює події та обставини, пов'язані з його дотриманням (Канони 499, 501, 627, 633, 639)²⁴, а також представляють послух як невід'ємний інструмент для «виконання обов'язків стану» (Канони 487, 593).

Кодифікація Церковного права була своєрідною спробою Церкви виразити свою доктрину та еклезіологію мовою юриспруденції, і, безумовно, ця подія мала неабияке значення для Вселенської Церкви. Проте виплеканий і написаний за часів Тридентійської епохи Кодекс став безпосереднім її вираженням, правовою вербалізацією відділення Церкви від світу, богопосвячених від мирян. Попри реалізацію цілком доречної потреби в нормувати численні аспекти чернечого життя, кодифікація церковного права 1917 р. пролила світло на вже існуючий розрив поміж практикою та теорією в богопосвяченому житті, та ще чіткіше прояснила невідповідність тридентійського трактування богопосвяченого життя та духовенства назагал²⁵. Саме ця невідповідність поряд з іншими вимогами часу спонукали скликання папою Пієм XII Першого Генерального Конгресу Станів Досконалості в 1950 р., а згодом – скликання II Ватиканського собору 1962 р. папою Іваном XXIII²⁶. Ще в Апостольській Конституції *Sponsa Christi* 1950 р. Пій XII висловлює потребу оновлення та пристосування богопосвяченого життя²⁷. У відповідь на заклик папи були скликані численні конференції та написані статті. Зокрема, цього ж року у Франції на черговій конференції обговорювали питання, що стосувалися актуальних питань в житті жіночого чернецтва. Було приділено увагу проблематиці дотримання обіту послуху в деяких

²² Schaefer J. *The Evolution Of A Vow*, 36.

²³ Wulf F. *Decree On The Appropriate Renewal Of The Religious Life*. Т II: *Commentary On The Documents Of Vatican II*. Westminster 1968, 302.

²⁴ Пор. Coriden J. та ін. (ред). *The Code Of Canon Law*.

²⁵ Schaefer J. *The Evolution Of A Vow*, 37.

²⁶ Там само.

²⁷ Pius XII. *La Costituzione Apostolica Sponsa Christi* [«Наречена Христа»] (21 листопада 1950) // www.vatican.va. (11.10.2019).

універсальних та незмінних його вимірах, але, з іншої сторони, в пристосуванні його розуміння до особливостей жіночої психології та сучасних обставин²⁸.

Проте всі ці спроби переосмислення не мали доброго офіційного підґрунтя, адже могли опиратися лише на тридентійське поняття «стану досконалості». Саме це підґрунтя віднайшлося в богословських напрямних II Ватиканського собору, щоправда в доволі конденсованому та загальному вигляді, що, однак, відкривало дорогу для подальшої дії Духа та їх творчої інтерпретації.

1.2. Богословські парадигми, які вплинули на переосмислення богосвяченого життя в документах II Ватиканського собору

Американська дослідниця Judith Schaefer стверджує, що в XX столітті переосмислення богослов'я чернечого життя перейшло, від Тридентійського уявлення про чернецтво як «стан», в якому визначена особа стремить до особистого самовдосконалення, до дискусії, котру започаткували в другій половині XX ст. три французькі богослови. Саме ця дискусія дала богословський поштовх для формулювання нових наголосів щодо розуміння чернечого життя на II Ватиканському соборі²⁹.

На початку XX ст. французькі богослови Dom Olivier Rousseau та Rene Carpentier, які хоч і представляли домінуючу на той час богословську позицію відносно обіту послуху та чернечого життя як «стану досконалості», проте також внесли до неї нові наголоси, які можна умовно розділити на чотири тематичні частини:

1) ціле життя християнина базоване на відповіді на Божий заклик чи на відкиненні його, і це відбувається відповідно через послух чи непослух зі сторони людини;

²⁸ Schaefer J. *The Evolution Of A Vow*, 38.

²⁹ Див. там само, 58-65.

2) чернече життя є відповіддю на заклик до досконалості, отож ми його можемо називати «вищим станом» християнського життя;

3) враховуючи ключову роль людської волі в цьому процесі слухання Божої волі, обіт послуху справедливо можемо вважати першим і основним обітом;

4) найкращою моделлю та взірцем для будь-якого послуху людини є послух Христа своєму Отцеві³⁰.

Dom Olivier Rousseau звертає увагу на приклад патріархів, пророків, як проявили послух на заклик Бога. Цей послух у повноті був реалізований Христом і через Нього отримав відкупительне значення для людства³¹.

Слід відзначити, що історично кожна монаша спільнота чи орден розділяли однакову христологічну мотивацію, проте з часом окремі чернечі родини розвинули власний напрям. Наприклад, з часів Пахомія послух Христові розглядався як послух через посередництво настоятеля, який прямо заступав Христа, згодом Василій Великий, Августин, Домінік та Ігнатій Лойола пристосували розуміння послуху до потреб апостоляту³². На початку ХХ ст. французькі богослови чітко поєднали послух Христові з послухом волі Божій, що виражена через настоятеля, але також поставили обіт послуху в пряму залежність від людської свободи³³. Таким чином, роль настоятеля як посередника поступово відходить на задній план, звільняючи місце особистому стосунку ченця з Богом. Доволі цікавим у даному контексті є вираз ще одного богослова А. Motte про те, що наказ настоятеля не подавляє волю підлеглого, але задає їй чітке окреслення. І це окреслення, в свою чергу, не поглинає свободу, а навпаки, стає для неї підвалиною³⁴.

Ще одним мотивом творів французьких богословів в даному питанні є тема Христа як другого Адама і, як наслідок, послух розглядається як щось

³⁰ Pop. Schaefer J. *The Evolution Of A Vow*, 58-65.

³¹ Rousseau O. *L'avenir et le passé du monachisme. À propos d'un centenaire: Maredsous 1872-1972 // Nouvelle revue théologique* (NRT) 94-6 (1972) 604-619 // www.nrt.be (17.10.2019).

³² Knowels D. *From Pachomius To Ignatius. A study In The Constitutional History Of The Religious Orders*. Oxford 1966, 91.

³³ Schaefer J. *The Evolution Of A Vow*, 59.

³⁴ Motte A. *Supérieurat et renouveau dans la vie religieuse*. Paris-Fribourg 1966, 50.

невід'ємно притаманне людськості. Як зазначає О. Rousseau, людство було сформоване гріхом в стані непослуху. Проте Божа любов досягає людство попри гріх, і оскільки з причини гріха Бог безустанно кличе кожну особу до стосунків слухняної любові, людина свобідна або відповісти на цю любов, або ні³⁵.

На загал, автори даного періоду відштовхуються від визначення Томи Аквінського про чернече життя як «шлях досконалості». Зокрема, А. Motte стверджує, що богопосвячене життя відзначається наступними характерними рисами: 1) воно особливим чином організоване так, щоб довести особу, яка прямує шляхом досконалості, до досконалої любові; 2) воно полягає в практикуванні євангельських рад; 3) воно офіційно виражене прилюдними обітами; 4) регульоване правилами; 5) зобов'язує до діл милосердя; 6) практикується постійно; 7) реалізується у спільноті. Богопосвячене життя, згідно з його формулюванням, є певнішою дорогою до досконалості, оскільки вищезгадані пункти якнайкраще цьому сприяють³⁶.

Слід відзначити, що попри типове для тридентійської доби виділення чернечого життя як «стану досконалості», особливістю вчення окремих богословів початку ХХ століття є те, що вони відзначають особливу роль любові як мети, до якої стремить богопосвячене життя; воно не є станом для осягнення досконалості самої в собі. Також вони намагалися термінові «стан досконалості» надати ширшого значення, переосмисливши його³⁷.

Богослови цього періоду дещо розходяться в думці про те, як чернечий послух виражений у Церкві загалом. Відносно даного питання виникли дві богословські позиції. Зміст першої позиції полягає в твердженні про те, що попри всю цінність богопосвяченого життя, обіт послуху є нічим більше, як вираженням загальнохристиянського послуху³⁸: адже всі, хто хоче йти за Христом, мали б зректися самі себе (пор. Лк 14, 26). В основі даного

³⁵ Rousseau O. *L'avenir et le passé du monachisme*, 604-619.

³⁶ Motte A. *Supérieurat et renouveau dans la vie religieuse*, 8-15.

³⁷ Wulf F. *Decree On The Appropriate Renewal Of The Religious Life*. Т II: *Commentary On The Documents Of Vatican II*. Westminster 1968, 313.

³⁸ Wulf F. *Decree On The Appropriate Renewal Of The Religious Life*, 329.

твердження також лежить євангельське визначення учня Христа: це той, хто зрікається себе, бере свій хрест і йде слідом за Ним (пор. Мт 16, 24). Таке універсальне визначення, найбільшою мірою представлене в О. Rousseau, лягло в основу концепції загального покликання до святості, яка представлена в Догматичній Конституції про Церкву *Lumen Gentium*³⁹.

Інша позиція представляла послух радше з юридичної точки зору і розрізняла ієрархічний послух та загальнохристиянський. Наприклад, Rene Carpentier розділяє членів Церкви на простих вірних та ченців і черниць (*les religieux*). Обидва стани не тільки представляють дві різні спільноти в Церкві, але й виконують дві різні місії. Уявлення про чернецтво, згідно з його положенням, котре цілком відображало посттридентійське бачення ролі клиру в Церкві⁴⁰, більше заангажоване до справ Церкви, воно є в Церкві і поза світом, так само як і в Церкві, наче вибрана «надприродна спільнота». Звичайні ж, згідно цього бачення, вірні практикують лише євангельські ради, виконуючи свою місію у світі⁴¹.

Представники першої позиції бачили причину розділення поміж обидвома «станами» в мірі та інтенсивності виконання євангельських рад. Друга ж позиція розділяла ці два способи життя також і якісно⁴². Власне на II Ватиканському соборі було зроблено спробу інтегрувати обидва погляди на богопосвячених осіб та їхнє відношення до Церкви і світу.

1.3. Основні наголоси, привнесені в розуміння обіту послуху II Ватиканським собором

Науковці сходяться на думці, що документами, які заторкують питання богопосвяченого життя, слід вважати *Lumen Gentium* (1964 р.), *Motu Proprio Ecclesiae Sanctae* папи Павла VI (1966 р.), лист папи Павла VI *Evangelica*

³⁹ Пор. Schaefer J. *The Evolution Of A Vow*, 59.

⁴⁰ Peters E. (ред.) *The 1917 Or Pio-Benedictine Code Of Canon Law*. San Francisco 2001, 188.

⁴¹ Carpentier R. *L'évêque et la vie religieuse* // NRT Nouvelle revue théologique (NRT) 84-5 (1962) 475-494 // www.nrt.be (17.10.2019).

⁴² Пор. Schaefer J. *The Evolution Of A Vow*, 63.

Testificatio (1971 р.), та Кодекс Канонічного Права (1983 р.)⁴³. Принципи та напрямні, які закладені в них, відображають розвиток богослов'я Христового учнівства в сучасному світі, з особливим наголосом на віднову богопосвяченого життя. Наступні документи надавали форми та юридичної виразності процесові оновлення, який був розпочатий II Ватиканським собором.

Основні вказівки II Ватиканського собору, які стосувалися відновлення чернечого життя, представлені в Декреті під назвою *Perfectae Caritatis* (28 жовтня 1965 р.), який з-поміж усіх документів II Ватиканського собору присвячений виключно питанням чернецтва. Цей Декрет містить заклик до переосмислення та поглибленого дослідження історії та оригінальної харизми засновника (*renovatio*), а також до відповідного пристосування способу життя та структури даної інституції до потреб часу та місця (*accomodatio*)⁴⁴. Йдеться про те, що богопосвячені особи покликані наново віднайти первісну спадщину кожного окремого чину та пристосувати її до нового соборового бачення Церкви та світу.

Слід відзначити, що нові інтонації, які були привнесені II Ватиканським собором щодо трактування чернечого життя і зокрема обіту послуху, беруть свій початок в новій еклезіологічній парадигмі, яка представлена в Догматичній Конституції *Lumen Gentium*. Адже еклезіологія в основному фокусі своєї уваги тримає спільноту вірних. Що стосується богопосвяченого життя та обіту послуху, то, як відомо, послух – це завжди про спільноту, його неможливо реалізувати наодинці, він здійснюється виключно у сопричасті зі спільнотою, у стосунках зі співбратами. Тому спільнота є місцем, де починається послух, а водночас творення спільноти є кінцевою метою обіту послуху⁴⁵.

Еклезіологічна модель, запропонована в Догматичній Конституції *Lumen Gentium*, пропонує богословську концепцію Церкви як *communio*, спільноту

⁴³ Schaefer J. *The Evolution Of A Vow*, 49-50.

⁴⁴ Wulf F. *Decree On The Appropriate Renewal Of The Religious Life*, 329.

⁴⁵ Schaefer J. *The Evolution Of A Vow*, 23.

єдності, колегіальності та діалогу⁴⁶. Деякі дослідники цієї моделі роблять наголос на єдності, яка присутня в тринітарному розумінні спільноти як простору спілкування та діалогу між особами, а також на відведенні особливої уваги випереджуючій ролі Святого Духа в здійсненні Божественного плану спасіння. Інша інтерпретація цієї моделі робить наголос на взаємній співпраці та принципі субсидіарності, що ґрунтується на євангельському розумінні спільноти апостолів, які беруть участь у післанництві Христа завдяки силі Духа Святого, яка діє у них. Найвідомішими представниками першої еклезіологічної позиції прийнято вважати папу Івана Павла II та папу Венедикта XVI, а другої – богословів J. M. R. Tillard та W. Kasper. Ці два взаємодоповнюючі шляхи інтерпретації післясоборової еклезіології покликані забезпечити баланс поміж, з однієї сторони, унітарним, ієрархічним трактуванням обіту послуху, а з іншої – діалогічним та інклюзивним⁴⁷.

Догматична Конституція *Lumen Gentium* задекларувала універсальне покликання до святості всіх охрещених християн через участь вірних в місії Христа як Пророка, Священника та Царя⁴⁸, підкресливши, що жодна з доріг християнського вдосконалення не є певнішою за інші. Собор змістив наголос з питання особистого вдосконалення завдяки практикуванню євангельських рад на завдання перемінити світ, ставши для нього живою євангельською закваскою⁴⁹. Більш розширено про живу участь Церкви у терпіннях світу говорить Душпастирська Конституція *Gaudium et Spes*, згідно котрої Церква відтепер не є відділеною від світу, а богопосвячені особи покликані бути носіями світла Христового для людей через свої «слова та приклад», і являти Церкву «невичерпним джерелом усього того, чого сучасний світ найбільше потребує» (GS 43). Ще одним важливим аспектом, на якому робить наголос дана Конституція, є пошанування гідності кожної особи: адже людина, хоч і піддатлива на зло, проте створена на образ Божий, має природний потяг шукати

⁴⁶ Grillmeier A. *The People Of God*, T II: *Commentary On The Documents Of Vatican II*. Westminster 1968, 153-154.

⁴⁷ Schaefer J. *The Evolution Of A Vow*, 20.

⁴⁸ II Ватиканський собор. Догматична конституція про Церкву *Lumen Gentium*. Львів 2014, 34-36.

⁴⁹ Grillmeier A. *The People Of God*, 157-158.

те, що правдиве і добре, покликана до досконалості через послух своєму сумлінню⁵⁰. Цей документ представляє Христа як Нову Людину, найбільш прекрасне вочленення людськості, Він той, в Котрому все людство розуміє себе і реалізує своє найвище покликання. В Христовому вочлененні людська природа наново віднайшла свою гідність, і все людство бере участь у призначенні до пасхального таїнства⁵¹. В *Gaudium et Spes* відчутно наголос на рівній гідності одночасно всіх елементів особи: духу, душі та тіла, на противагу до попередньої тенденції розглядати фізичну складову як перешкоду на шляху до досконалості. Також підноситься роль розуму та свободи волі в людських вчинках, особливо в процесі прийняття рішень, що має пряме відношення до здійснення обіту послуху. Тому саме свобода волі та гідність людини впливає на плідність послуху задля справи розбудови тіла Христового⁵².

Декрет про оновлення чернечого життя *Perfectae Caritatis* закорінює богослов'я обітів у христології і розглядає єдність з Христом як джерело усякої апостольської активності⁵³. Попереднє богослов'я чернечого життя представляло богопосвячену особу як Христового учня, котрий прямує дорогою досконалості через цілковите зречення себе⁵⁴, натомість в даному документі воно доповнюється визначенням послуху, як «цілковитого підкорення своєї волі Богові» (РС 14). Згідно вказаного Декрету настоятелі повинні «здійснювати свій уряд в дусі служіння» (РС 14), в повазі до своїх підлеглих як дітей Божих, з пошаною до їх людської особистості, виховуючи в них дух добровільного підкорення у свободі⁵⁵. Також підкреслено, що кожна богопосвячена особа для ефективного здійснення свого апостоляту мусить пройти необхідну інтелектуальну підготовку та співпрацювати з усіма іншими членами спільноти⁵⁶.

⁵⁰ II Ватиканський собор. Душпастирська Конституція про Церкву в сучасному світі *Gaudium et Spes*. Львів 2014, 12-18, 22.

⁵¹ *Gaudium et Spes*, 12-18, 22.

⁵² Schaefer J. *The Evolution Of A Vow*, 46.

⁵³ II Ватиканський собор. Декрет про оновлення чернечого життя *Perfectae Caritatis*. Львів 2014, 170.

⁵⁴ Schaefer J. *The Evolution Of A Vow*, 48.

⁵⁵ *Perfectae Caritatis*, 14.

⁵⁶ Там само.

Слід відмітити, що термін «стан досконалості» не з'являється більше ні в *Perfectae Caritatis*, ні в жодному іншому документі II Ватиканського собору⁵⁷. Натомість словом «чернець» окреслено всіх, хто «визнає євангельські ради» (РС 6). Такі особи покликані особливо виразно проявити власну приналежність до Христа, котру вони отримали в момент Хрещення⁵⁸. Собор вітає різноманіття форм богопосвяченого життя – контемплативні монастирі, чини та згромадження, призначені для місійної діяльності, та порівняно нову форму спільнотного життя – світські інститути, як різноманітні вияви дарів Святого Духа. Назагал, в цьому документі Собор поглиблює розуміння богопосвяченого життя, виводячи його богослов'я з поняття універсального заклику до святості. Те, що відрізняє ченця від решти осіб, – це офіційне підтвердження Церквою його вибору такого способу життя⁵⁹. Догматична Конституція *Lumen Gentium* стверджує, що чернецтво не є частиною ієрахічної структури Церкви, і також не є проміжним станом поміж клиром та мирянами. Однак офіційно затверджений статус цього способу життя надає йому своєрідної гідності окремого канонічного статусу⁶⁰. Таке богословське та еклезіологічне обґрунтування чернечого життя зміщує акцент з попереднього, тільки юридичного його трактування на більш розширене розуміння. Відтепер підкреслюється важливість наслідування Христа під проводом Святого Духа і всередині церковної спільноти. Втрачається індивідуалістичне трактування чернечого життя як засобу для особистого вдосконалення на користь служіння в спільноті співбратів та для блага спільноти, якою є Божий Люд, тобто Церква. Обіт послуху в даному контексті служить для розбудови спільноти і здійснення спільної мети, якою є спасіння світу. Послух зображений як жертва з власної волі, а також він є порухом натхнення Святого Духа, на який богопосвячена особа свobodно відповідає у вірі⁶¹. Варто відзначити, що II Ватиканський собор в трактуванні богопосвяченого життя підкреслив роль ініціативи Бога як

⁵⁷ Schaefer J. *The Evolution Of A Vow*, 251.

⁵⁸ Bulman R. та ін. (ред.), *From Trent to Vatican II. Historical and Theological Investigations*, Oxford 2006, 234.

⁵⁹ Там само.

⁶⁰ *Lumen Gentium*, 45.

⁶¹ Schaefer J. *The Evolution Of A Vow*, 44.

заклику, на котрий покликана особа відповідає з вірою. Адже до цього часу існувала тенденція надмірно наголошувати на зусиллях самої людини, котра приймала рішення вступити на «шлях досконалості»⁶².

Можемо підсумувати, які саме завдання ставить перед богопосвяченими особами Декрет *Perfectae Caritatis*: 1) дослідити та по-новому відкрити харизму засновника (*renovatio*); 2) переглянути вимоги даної харизми у світлі теперішнього часу та обставин (*accomodata*). Ці завдання документ рекомендує здійснювати, беручи до уваги: 1) наслідування Христа через євангельські ради; 2) духовність та завдання, які ставив перед собою засновник кожного ордену, слід ґрунтовно дослідити та підтримати; 3) кожен чин, як частина Церкви, повинен підтримувати церковні ініціативи, що стосуються біблійних, літургічних, догматичних, пасторальних, екуменічних, місіонерських та соціальних питань; 4) інститути богопосвяченого життя зобов'язані сприяти тому, щоб їхні члени були правдиво поінформовані про ситуацію в сучасному світі, та дбати про те, щоб добачати правдиву цінність світу очима віри; 5) духовне оновлення інститутів богопосвяченого життя має на меті надихати до всебічного пристосування до потреб часу та до всебічного розвитку активного служіння. Доручаючи інститутам переглянути кожен аспект їхнього життя, документ однак зазначає, що цього неможливо досягнути без участі всіх членів спільноти⁶³.

Тож хоча існують вагомі підстави стверджувати, що Собор не запропонував чіткого богословського обґрунтування для нових тенденцій у відновленні богопосвяченого життя⁶⁴, однак з певністю можна стверджувати, що в Декреті *Perfectae Caritatis* знаходимо структуроване комплексне підґрунтя для богослов'я обітів.

Папа Павло VI був першим, хто відреагував на заклик собору, написавши *Motu Proprio Ecclesiae Sanctae* та *Evangelica Testificatio*. Також з допомогою Конгрегації Богопосвяченого життя та Релігійних інститутів він зініціював

⁶² Wulf F. *Decree On The Appropriate Renewal Of The Religious Life*, 329

⁶³ *Perfectae Caritatis*, 54.

⁶⁴ Schaefer J. *The Evolution Of A Vow*, 19.

видання ще шістьох Декретів для втілення постанов собору, а також написав численні послання та листи, адресовані богопосвяченим. Зокрема, в *Evangelica Testificatio* Павло VI особливо виразно підкреслює цінність богопосвяченого життя як дару для Церкви та світу і намагається глибоко осмислити цей заклик до богопосвячених вийти назустріч світові, як заохочує II Ватиканський собор. Одночасно папа наголошує на необхідності посилити увагу до обіту послуху в теперішніх обставинах. Саме цей обіт стане на сторожі покликання для тих осіб, котрі задля виконання обов'язків апостоляту проводитимуть багато часу поза монастирем та спільнотою⁶⁵. На думку папи, послух займає центральне місце в житті богопосвяченої особи, адже бере свій початок у Христовому послуші Отцеві, стаючи формою самозречення, яке зміцнює свободу, та винагороджується радістю, котру дарує у відповідь Святий Дух. Послух богопосвяченої особи полягає в добровільному прийнятті вказівок настоятеля та приписів уставу⁶⁶. На загал, послання папи Павла VI не додали нічого нового до вчення про обіт послуху та богопосвячене життя, лише чітко підтвердили заданий II Ватиканським собором напрямок (до світу, а не від світу), а також спосіб здійснення обіту (колегіальність, співпраця та співучасть)⁶⁷.

Саме папа Іван Павло II запропонував ввести до нового Кодексу Канонічного Права (1983 р.) термін «богопосвячена особа»⁶⁸ (ККП 573, § 2). Своє розуміння богопосвяченого життя він виразив в документах *Головні засади Церковного вчення про Богопосвячене життя* (виданий 1983 р. Конгрегацією Богопосвяченого життя), а також *Redemptoris Donum* (1984 р.), *Evangelium Vitae* (1995 р.), і *Vita Consecrata* (1996 р.). Особливу увагу папа Іван Павло II приділяє місійній діяльності чернецтва. Таким чином, запропоновану модель богопосвяченого життя, яку накреслив II Ватиканський собор, було

⁶⁵ Paul VI Apostolic Exhortation *Evangelica Testificatio* [«Свідок Євангелії»] (29 червня 1971) // www.vatican.va (12.12.2019), 26.

⁶⁶ *Evangelica Testificatio*, 27.

⁶⁷ Schaefer J. *The Evolution Of A Vow*, 52.

⁶⁸ На українську мову термін *persona consecrata* прийнято перекладати відповідником «богопосвячена особа», замість дослівного «посвячена особа».

поглиблено христологічною та аскетичною інтерпретаціями з наголосом на служінні світові⁶⁹.

В Апостольській Адгортації *Vita Consacrata* папа Іван Павло II називає релігійну посвяту «особливим та спеціальним поглибленням посвяти, отриманої при Хрещенні» (VC 30), і зазначає, що спосіб життя Христа, – вбогого, чистого, й послухного, – це дійсно найрадикальніша форма євангельського життя у цьому світі, можна сказати, божественна, – адже Він сам, Богочоловік, її прийняв для вираження зв'язку, який існує між Єдинородним Сином та Отцем і Святим Духом. Саме з цієї причини в християнській традиції завжди існувала тенденція говорити про об'єктивну вищість богопосвяченого життя⁷⁰. Послух в даному контексті слідування за Христом виражений як *kenosis* чи дослівно «спорожнення», прибирання на себе вигляду слуги відповідно до того, як це зображено апостолом Павлом:

«Він, існуючи в Божій природі, не вважав за здобич свою рівність із Богом, а применшив себе самого, прийнявши вигляд слуги, ставши подібним до людини. Подобою явившись як людина, він понизив себе, ставши слухняним аж до смерти, смерти ж – хресної» (Флп 2, 7-8).

Христос у своєму підкоренні Отцеві «подає приклад послуху» (VC 22). Водночас тільки добровільне підкорення є правдивим наслідуванням Христа⁷¹.

Назагал, в христологічній парадигмі богопосвяченого життя Івана Павла II, в інтонації нового Кодексу Канонів та *Головних засад* деякі вчені вбачають виразні нотки регресу та ізоляції, тобто повернення до попередніх посттридентійських наголосів⁷². Слід однак відзначити, що дані документи поклали край десятилітньому періоду експериментів над зніціюваним II Ватиканським собором процесом відновлення чернечого життя та чітко окреслили терміном «богопосвячена особа» членів усіх інститутів, включно зі

⁶⁹ Пор. *Evangelica Testificatio*, 22-26.

⁷⁰ Іван Павло II. Апостольська адгортація *Vita Consacrata*, 18.

⁷¹ *Vita Consacrata*, 91.

⁷² Schaefer J. *The Evolution Of A Vow*, 53.

світськими інститутами. Понтифікат Івана Павла II припав на кризовий період відновлення богопосвяченого життя, який був позначений непевністю, вибуховими апостольськими ініціативами та плиткістю ролей в середовищі богопосвячених осіб⁷³. Назагал, папа Іван Павло II своїми творами вніс значну долю ясності та стабільності в процес відновлення богопосвяченого життя.

Враховуючи вище сказане, можемо виділити чотири основні концепції, які пропонує II Ватиканський собор стосовно відновлення богопосвяченого життя: 1) візія Церкви як *communio*, спільноти Тіла Христового, з наголосом на колегіальності та субсидіарності; 2) нового поцінування ролі Святого Духа в закладенні харизми для кожного окремого чину; 3) наголос на активній участі Церкви в справі спасіння світу; 4) віра в неповторність та гідність кожної особи⁷⁴. Дані концепції не слід розглядати лише як протиставлення тому, що пропонував Тридентійський собор, а радше як розширення та поглиблення попереднього бачення. Вертикальне розуміння послуху та авторитету в містичному Тілі Христовому доповнилося та розширилося підсиленням уваги до горизонтального виміру колегіальності та до особливої ролі Святого Духа.

Ці доволі прості та зрозумілі на перший погляд вказівки, запропоновані собором, виявились доволі непростими для втілення на практиці. Не обійшлося і без доволі невдалих експериментів на цьому шляху, внаслідок чого говорять про так звану «післясоборову кризу» богопосвяченого життя та різке зменшення покликань⁷⁵. З огляду на нові потреби глибшого переосмислення вказівок собору, особливо стосовно розуміння деяких практичних аспектів здійснення обіту послуху, Конгрегацією у справах Богопосвяченого життя було видано інструкцію *Служіння влади та послуху* (2007 р.), а також згодом Керівні вказівки *Новому вину потрібні нові бурдюки* (2009 р.). Перший документ більш детально роз'яснює багатогранні питання стосунків у спільнотах богопосвяченого життя, зокрема, відносин між настоятелями та підлеглими, наголошуючи, що влада настоятеля здійснюється у служінні та відкритості до

⁷³ Schaefer J. *The Evolution Of A Vow*, 55.

⁷⁴ Пор. Там само, 56.

⁷⁵ Там само, 17.

діалогу. Остання ж Інструкція вказує на проблеми, які потребують підвищеної уваги: закликає не втрачати чутливості на нові виклики та вимог часу, і знову ж таки, наголошує на діалозі між настоятелями та підлеглими.

Здійснення напрямних вказівок, котрі запропонував II Ватиканський собор на шляху оновленого пристосування богопосвяченого життя, вимагало переосмислення обіту послуху, яке полягало у творчому та терпеливому розпізнаванні натхнень Святого Духа, а також у сміливому застосуванні їх на практиці. Зокрема, роль настоятеля як своєрідного ретранслятора Божої волі поступилась місцем ролі служителя та лідера на шляху спільного розпізнавання натхнень Святого Духа. А саме трактування обіту послуху втратило колишню чітку однозначність та першорядність в богопосвяченому житті, і відтепер набуло відтінку колегіальності, співпраці та спільної участі у вирішенні спільнотних завдань⁷⁶.

⁷⁶ Wulf F. *Decree On The Appropriate Renewal Of The Religious Life*, 361.

РОЗДІЛ 2. БОГОСЛОВСЬКІ ВИМІРИ ПОСЛУХУ ЗГІДНО ПОСОБОРОВОГО ВЧЕННЯ

В документах II Ватиканського собору, котрі заторкують питання богопосвяченого життя, можемо виокремити цілий ряд богословських вимірів, проте в даному дослідженні зосередимо увагу лише на найбільш виражених з-поміж них: христологічному, тринітарному та еклезіологічному. В рамках нашого дослідження саме через призму цих богословських напрямків можемо розглянути обіт послуху.

2.1. Христологічний вимір обіту послуху

Від самих початків християнства та зародження ранніх форм богопосвяченого життя ченцем вважалася особа, яка, подібно до апостолів, залишала все і слідувала за Христом¹, відгукуючись таким чином на євангельський заклик. Наприклад, Атанасій Александрійський в описі життя Антонія Великого розповідає, що для Антонія остаточною спонукою для того, щоб вступити на шлях чернечого життя, стали почуті в храмі євангельські слова, якими Ісус звертався до багатого юнака: «Якщо хочеш бути досконалим, (...) приходи і йди за мною» (Мт 16, 21)². Саме цей біблійний уривок впродовж століть вважався класичним біблійним обґрунтуванням покликання до чернечого життя³. Відповідно, богословські підвалини євангельських рад є христологічними, оскільки чернець через обіти чистоти, вбогості та послуху наслідує життя самого Христа⁴. Щодо обіту послуху, то біблійним підґрунтям для його богословського трактування прийнято вважати новозавітній уривок з

¹ Сталій вираз «наслідування Христа» (лат. *sequela Christi*) став традиційно вживатися на Заході в контексті вступу на шлях чернечого життя. Див. напр., Amato A. *Spunti di lettura Christologico-Trinitaria della Vita Consecrata // Vita Consecrata. Una prima lettura teologica*. Milano 1996, 35.

² Athanasius. *The Life of Antony and the Letter to Marcellinus*. New York-Toronto 1980, 7.

³ Moloney F. *Disciples And Prophets. A Biblical Model For The Religious Life*. London 1980, 118.

⁴ II Ватиканський собор. Догматична Конституція про Церкву. *Lumen Gentium*. Львів 2014, 46.

Флп 2, 8⁵. Даний текст ілюструє добровільне пониження Христа словом *kenosis*, що дослівно означає «спорожнення», і при застосуванні до чернечого життя набуває значення «бути повністю перейнятим божественним планом спасіння, сприймаючи його за свій, не мати при цьому якогось окремого, особистого проекту чи інтересу»⁶. В даному контексті послух богопосвяченої особи можливо ще описати як «підчинення», «капітуляція перед кимось», «спустошення себе»⁷ і, очевидно, такі слова не звучать надто мотиваційно, особливо в період після II Ватиканського собору, коли наголос робиться на пошануванні особистої автономії, відповідальності та свободи⁸. Проте деякі ранні дослідники пособорового періоду, як наприклад J.-M. Tillard, в тлумаченні поняття *kenosis* роблять наголос на особистій відповідальності та свободі того, хто слухає: «Жодний наказ з-зовні не може змусити особу підчинитися. Навіть якщо він приходить зі сторони найвищого настоятеля або спричинений сильним суспільним тиском. Він тільки тоді втілюється в рішення та дію, коли особа слухає слово»⁹. Таким чином, підкреслено, що акт послуху є особистим рішенням особи, яка добровільно вирішує послухати. Також J. M. Tillard стверджує, що осердям поняття *kenosis* є спасенна любов поміж Отцем і Сином, яка, властиво, й уможливила прийняття волі Отця в кенотичному вчинку любовного самоспустошення¹⁰.

Споглядаючи послух Христа Отцеві впродовж новозавітньої розповіді, можемо простежити, що перші та останні слова з уст Христа в Євангелії від Луки красномовно свідчать про важливість послуху при здійсненні Його земної місії: «Хіба ви не знали, що я маю бути при справах Отця мого?» (Лк 2, 49) та: «Отче, у Твої руки віддаю Мого духа» (Лк 23. 46 та пор. Пс 30, 6), і ці слова перегукуються зі словами псалмоспівця, що їх автор Послання до Євреїв вкладає в уста Христа при описі початку Його місії: «Тому, входячи у світ,

⁵ Schaefer J. *The Evolution Of A Vow: Obedience As Decision Making In Communion*. Berlin 2008, 157.

⁶ Пор. там само.

⁷ Schaefer J. *The Evolution Of A Vow*, 158.

⁸ Moloney F. *Disciples And Prophets. A Biblical Model For The Religious Life*. London 1980, 119.

⁹ Там само.

¹⁰ Tillard J.-M. *Obbedienza ed autorità nella vita religiosa. Meditazioni teologiche*. Brescia 1967, 29.

говорив: «Ти не хотів ні жертв, ані приносу, але приготував еси тіло мені (...). Тоді я сказав: Ось іду, бо у сувої книги написано про мене, щоб учинити твою волю, Боже» (Євр 10, 5-7)¹¹. Цей послух, досконало випробуваний у труднощах [«Навчився з того, що витерпів, значення послуху» (Євр 5, 8), слухняності «аж до смерті, і то смерті хресної» (Флп 2, 9)], був для Христа справді щоденною поживою (пор. Йо 4, 34). Тому на хресті Ісус зміг сказати: «Звершилося» (Йо 19,30), і це стало послідовним виконанням його синівського послуху. Таким чином, Христос як Богочоловік став вираженням Божого «так» по відношенню до людства, Божої незмінної вірності людству і водночас вираженням людського «так» Богові через цілковитий послух (пор. 2 Кор 1, 20; Ді 1, 4-5; 3,14)¹². В цей спосіб синівський послух Христа став відображенням для світу гармонії люблячих стосунків між особами Пресвятої Трійці.

Саме таке трактування послуху як особливого простору для міжособових стосунків відповідає також богословсько-етимологічному значенню даного поняття. Адже слово «послух», що відповідає латинському «*oboedientia*», походить від «*oboedire*» (префікс *ob-* та дієслово *audire* – слухати), яке, подібно до біблійних термінів грецькою (*hup – akouo*) та єврейською (*shema*), означає «слухати з наміром почути, відкрити вуха, бути уважному»¹³. В Старому Завіті знаходимо слова: «Хіба ж Господеві так до вподоби всепалення й жертви, як послух Господньому слову? Послух ліпший від жертви, слухняність від баранячого жиру» (1 Сам 15, 22). З даного контексту випливає чергове підтвердження того, що біблійне поняття послуху ширше від нормативного значення виконання приписів, і радше служить для вираження особового зв'язку між людиною та Творцем.

Від давнього святоотцівського принципу чернечого життя як *sequela Christi* відштовхується також і II Ватиканський собор. Зокрема, в *Lumen Gentium*, Догматичній Конституції про Церкву, не зустрічаємо жодного

¹¹ Cano A. *Theology Of Consecrated Life: Christological And Existential Nucleus* [PDF]. 2018, 3-5 // www.academia.com (30. 10. 2019).

¹² Cano A. *Theology Of Consecrated Life: Christological And Existential Nucleus*, 6.

¹³ García M. *Obbedienza // Dizionario Teologico della Vita Consacrata*. (ред. Rodriguez A.) Milano 1992, 1145.

покликання на євангельські оповіді як безпосереднє свідчення того, що Ісус Христос заснував інститут богопосвяченого життя в сучасному його розумінні. Проте даний документ апелює до постаті Христа як до взірця та авторитету: «Євангельські ради посвяченої Богу чистоти, вбогості та послуху беруть за основу слова та приклад Господа. Згодом їх радили дотримуватися апостоли, Отці Церкви, а також духовні провідники та наставники» (LG 43).

В Декреті *Perfectae Caritatis* також йде мова про богопосвячене життя, яке бере свій початок з навчання і прикладу Вчителя¹⁴, і, окрім цього, послух розглядається як засіб, завдяки якому вірні повністю віддають свою волю як жертву самих себе Богові і таким чином цілковито єднаються з Божою спасенною волею¹⁵. Зокрема, даний документ наголошує на тому, що практикування євангельських рад в радикальний спосіб, так як це відбувається в житті богопосвяченої особи, уможлиблює цілковиту реалізацію та вивільнення людської свободи¹⁶. Іншими словами, II Ватиканський собор розглядає богопосвячене життя, а зокрема обіт послуху, як повне самозречення через наслідування Христа, яке завдяки добровільній участі у Пасхальному таїнстві Відкуплення провадить до особистої реалізації у свободі¹⁷.

У виданому папою Іваном Павлом II Апостольському повчанні *Vita Consecrata* зазначено, що обіти чистоти, вбогості та послуху чинять життя Ісуса Христа постійно видимим вже тут на землі¹⁸. Слід відмітити, що видання цього документу стало своєрідною реакцією на надмірний антропоцентризм пособорової епохи¹⁹. Підвищена увага до гуманістичних цінностей, таких як свобода, людська гідність, взагалі підвищений інтерес до людськості у всіх її проявах, був справедливою реакцією на певні суспільно-культурні та історичні обставини, такі як топтання людської гідності в період тоталітарних режимів, а

¹⁴ II Ватиканський собор. Декрет про пристосоване оновлення чернечого життя *Perfectae Caritatis*. Львів 2014, 1.

¹⁵ Див. *Perfectae Caritatis*, 14.

¹⁶ Пор. там само, 1.

¹⁷ Turikowski J. *Antropologia rad ewangelicznych. Czystość, ubóstwo i posłuszeństwo drogą ku pełni człowieczeństwa // Konsekracja znakiem godności osoby* 2 (58) 2006, 37.

¹⁸ Іван Павло II. Апостольське повчання *Vita Consecrata*. Львів 2008, 1.

¹⁹ Amato A. *Spunti di lettura Christologico-Trinitaria della Vita Consecrata*, 27.

також на надмірний ригоризм з боку Церкви в посттридентійську епоху²⁰. Наслідком такої маятникової реакції стала тенденція надто приземлювати особу Христа, небажання брати до уваги Його божество. Зокрема, провокативний випуск журналу *New York Times* 8 квітня 1996 року, який красномовно відобразив суспільно-культурні настрої цього часу, став остаточним поштовхом до виходу у світ Апостольського повчання *Vita Consecrata*, де особливий наголос поставлено на особі Христа в контексті Його відношення до інших осіб Пресвятої Трійці²¹. Документ запрошує до молитовного споглядання ікони Христового Переображення²². Богопосвячена особа, як ідеться в Апостольському повчанні, упривілейована до споглядання Господньої слави через перебування з Ним віч-на віч у молитві та в постійному пошуку Його обличчя²³. Проте Переображення – це епізодичний момент в житті Христа, і, наслідуючи Вчителя, богопосвячена особа запрошена розділити з Ним всі аспекти Його життя, а це означає також спуститися з гори Тавор і вглядатися в Його Лик, інколи загублений посеред інших облич, а згодом піднятися на іншу гору, яка називається Голгофа²⁴. Таким чином, послух богопосвяченої особи стає особливим інструментом в уприсутненні для світу Пасхального таїнства Відкуплення²⁵. Євангельський послух богопосвяченої особи, відповідно до логіки документу, унікальним чином покликаний виразити *communicatio idiomatum* Христа у житті богопосвяченої особи²⁶. Це стає можливим завдяки радикальному зануренню ченця в благодать Хрещення²⁷ та завдяки співучасті в смерті та у Воскресінні Христа, адже з допомогою обіту послуху богопосвячена особа прямує за Вчителем і на Тавор, і на Голгофу, попри те, що шлях на Голгофу по-людськи не видаватиметься привабливим²⁸. Богопосвячена особа в такий спосіб покликана стати «живим уприсутненням» (VC 9) Воплоченого

²⁰ Пор. Кияк С. *Другий Ватиканський собор і релігійно-суспільні проблеми сучасності*, 143.

²¹ Amato A. *Spunti di lettura Christologico-Trinitaria della Vita Consecrata*, 28.

²² *Vita Consecrata*, 14.

²³ *Vita Consecrata*, 14.

²⁴ Пор. там само.

²⁵ Пор. Amato A. *Spunti di lettura Christologico-Trinitaria della Vita Consecrata*, 36.

²⁶ Див там само, 44.

²⁷ *Vita Consecrata*, 30.

²⁸ Там само, 23.

Слова у світі. Так само як Божественний Вчитель, вона стає для світу об'явленням тайни божественної ікономії спасіння, котра здійснилася у Сині та продовжує здійснюватися на землі через тих, які Його наслідують²⁹. Таким чином, через життя богопосвяченої особи в таїнственный спосіб об'являється життя Пресвятої Трійці³⁰.

Хоч деякі дослідники трактують христоцентризм даного Апостольського повчання як певний відхід від тринітарно-діалогічної моделі, запропонованої II Ватиканським собором, і як своєрідне повернення в Тридентійську епоху³¹, однак справедливим було б зауважити, що *Vita Consecrata* робить спробу врівноважити наголос на двох антиномічно рівноцінних аспектах особовості Христа: на видимій і вразливій людськості, котрої можна торкнутися, і водночас на Його таїнственній божественності³², а також робить не менш вдалу спробу врівноважити христологічну та тринітарну підвалини богопосвяченого життя, через що богослов'я у *Vita Consecrata* прийнято називати «тринітарним христоцентризмом»³³. З вищезгаданого стає зрозумілим, що ще однією характерною ознакою даного Апостольського повчання є спроба встановити баланс між споглядальним та місійним вимірами богопосвяченого життя, а запрошення до молитовного розважання ікони Переображення промовисто вказує на спільні точки дотику між традиціями чернечого життя на Сході та Заході. Назагал, цей документ найповніше розкрив христологічні підвалини богопосвяченого життя в пособоровий період³⁴.

Подібний христоцентричний наголос на обіті послуху чинить також апостольська Адгортація Івана Павла II *Redemptionis Donum*, видана 1984 року. Різниця полягає в тому, що в даному документі підкреслено, що через обіт послуху богопосвячена особа стає здатною брати участь в «економії

²⁹ Amato A. *Spunti di lettura Christologico-Trinitaria della Vita Consecrata*, 34.

³⁰ *Vita Consecrata*, 24.

³¹ Schaefer J. *The Evolution of a Vow*, 53.

³² Поп. Amato A. *Spunti di lettura Christologico-Trinitaria della Vita Consecrata*, 30.

³³ Amato A. *Spunti di lettura Christologico-Trinitaria della Vita Consecrata*, 30.

³⁴ Schaefer J. *The Evolution of a Vow*, 54.

відкуплення» (RD 13), тобто в христологічному вимірі немає тринітарного забарвлення, а радше наголошено на сотеріологічному аспекті обіту.³⁵

Слід відзначити, що христологічний вимір богослов'я чернечого життя впродовж усієї історії Католицької Церкви зазнали трансформації в напрямку від розуміння кенозису Христа як цілковитого підчинення Отцеві до наголошення на синівській свободі Христа у виконанні волі Отця³⁶.

Ще однією помітною тенденцією в зміщенні богословських наголосів стало вплетення христологічного виміру обітів у тринітарний контекст.

2.2. Тринітарний вимір обіту послуху

Традиційно поняття послуху асоціюється з підчиненням Ісуса Христа Отцеві, і зміщення наголосу з христологічної концепції на тринітарну в розумінні богопосвяченого життя відбулося лише після II Ватиканського собору³⁷. Зокрема, в Інструкції *Служіння влади та послуху*, христологічне трактування завжди йде в парі з тринітарним: «Якщо у важкі хвилини той, хто покликаний коритися, проситиме з наполегливістю Духа в Отця (пор. Лк 11, 13), Він дасть Його, а Дух дасть світла і сили, щоб бути слухняними, дозволить пізнати істину, а істина зробить їх вільними (пор. Йо 8, 32)»³⁸.

У Писанні можемо простежити образ Творця, який не лише наказує щось чинити, але й слухає та чує благання свого народу. Він також може нібито не чути і не виконувати прохання з певних причин, але це завжди Його свободне рішення, обумовлене вагомими підставами (пор. 2 Хр 6, 21-7, 15; Суд 8, 17; Іов 35, 17; Пс 28, 1; Єр 14, 12 та ін.). Ісус був слухняний не тільки голосові свого Отця, але й дослухався до багатьох голосів, до потребуючих людей, учнів до своєї Матері. Особливим чином Він був послухний голосові Святого Духа,

³⁵ Jan Pawel II. *Adhortacja Redemptionis donum // Życie konsekrowane w dokumentach Kościoła. Kraków 2003, 333.*

³⁶ Пор. Конгрегація у справах Інститутів богопосвяченого життя і Товариств апостольського життя. Інструкція *Служіння влади і послуху. Faciem Tuam, Domine, requiram*, Львів 2013, 17.

³⁷ Schaefer J. *The Evolution of a Vow*, 8.

³⁸ *Faciem Tuam, Domine, requiram*, 11.

коли, наприклад, був поведений Духом у пустиню (Мт 4, 1), а після цього, сповнений силою Духа, повернувся до Галилеї і проповідував по синагогах (Лк 4, 14-16). Святий Дух, у свою чергу, будучи послухним божественній Раді, слухає і виконує (Мт 12, 18). Його посилає Отець для того, щоб об'явити Істину, і цю істину Дух не проголошує від Себе самого (Ів 16, 13). Дух дослухається до молінь вірних (Рим 8, 26-28) та досліджує глибини Божі (1 Кор 9-11). Аналіз поданих уривків, запропонований García M. A.³⁹, вимальовує послідовну картину внутрітрьохічних стосунків, для яких характерний взаємний послух, водночас невід'ємний від діалогу, ради та любові.

II Ватиканський собор, виходячи зі споглядання взаємного спілкування та виявлення світові Осіб Пресвятої Трійці, відкрив дорогу для подальшого переосмислення підвалин богопосвяченого життя⁴⁰. Таке переосмислення з перспективи тринітарного богослов'я передусім вплинуло на пособорову еклезіологію, яка, у свою чергу, задала основний тон розумінню стосунків та духовності у чернечих спільнотах⁴¹. Посвячений спосіб життя, зініційований Богом Отцем як особливий дар його божественної благодаті⁴², «безперервно представляє в Церкві форму життя, яку Син Божий провадив, коли прийшов у світ» (LG 44) та здійснюється у послуші Святому Духові «зادля ще більшої святості Церкви і заради Тройці єдиної і нероздільної, яка в Христі та через Христа є джерелом і початком святості» (LG 47).

Соборова концепція Церкви як *communio*, котра згодом була далі детально розглянута і потверджена Синодом Єпископів 1985р., в своїй основі опирається на особу Христа, проте не суто в христоцентричному розумінні, а з наголосом на Його участь у внутрітрьохічних стосунках. Стосунки в церковній спільноті відповідно розглядаються як спілкування рівних між собою осіб, в однаковій мірі наділених даром Святого Духа:

³⁹ Пор. García M. *Obbedienza*, 1145-1147.

⁴⁰ Чарді Ф. *Койнонія. Богословсько-духовний путівник монашої спільноти*. Львів 2002, 226.

⁴¹ Schaefer J. *The Evolution Of A Vow*, 8.

⁴² *Lumen Gentium*, 42.

Спільнота таким чином виконує подвійну роль як засіб, і водночас як мета. Вона є метою християнського життя, котре неможливе без виконання заповіді любові, а також завдяки спільноті християнське життя отримує можливість для повної реалізації. У своїй основі спільнота виступає засобом спілкування з Богом через Ісуса Христа у Святому Дусі. (...) і родинною спільнотою всіх вірних у Тілі Христовому, яким є Церква.⁴³

Дослідниця Judith Schaefer розрізняє три напрямки тринітарної концепції богопосвяченого життя, які розвинулися в період після II Ватиканського собору:

1) Тринітарне богослов'я з наголосом на ієраxичності, в якій обіти богопосвячених осіб служать засобом для досягнення єдності поміж членами спільноти та рештою Люду Божого. Для цього напрямку характерний христоцентризм та особлива увага до стосунків між Отцем і Сином. Найбільш яскравим представником цієї концепції прийнято вважати папу Івана Павла II⁴⁴.

2) Тринітарна парадигма з наголошенням на взаємному пошуку Божої волі у цілковитій свободі робить наголос на справедливості і свободі в акті взаємного розпізнання. Цю течію представили у своїх працях Sandra Schneider та Jerome M.-O'Connor. Sandra Schneider, наприклад, у своїй праці *Prophets In Their Own Country: Women Religious Bearing Witness Of Gospel In A Troubled Church* розглядає процес опосередкованого єднання богопосвячених осіб Божою волею, тобто завдяки участі інших осіб, наділених владою чи у спільноті, чи назагал в Церкві. Ключовим інструментом для цього єднання авторка вважає процес спільного розпізнавання⁴⁵. Для того, щоб підкреслити спільнотний вимір процесу розпізнавання Божої волі, Sandra Schneider вживає вираз «спільнотний послух», і називає його найкращим інструментом для виконання Божої волі. Розпізнавання в даному випадку ставить перед настоятелем завдання творчого, і водночас по-богословськи осмисленого

⁴³ Schaefer J. *The Evolution Of A Vow*, 162.

⁴⁴ Його концепцію вже було частково розглянуто в попередньому підрозділі при аналізі так званого «тринітарного христоцентризму» в Апостольському повчанні *Vita Consacrata*.

⁴⁵ Schneiders S. *Prophets In Their Own Country. Women Religious Bearing Witness Of Gospel In A Troubled Church*. New York 2011, 120

посередництва між життєвими реаліями та приписами чернечих уставів, здійсненого в душі свободи та відповідальності⁴⁶.

3) Пневматоцентрична тринітарна концепція з наголосом на послуші як взаємній співпраці всіх членів спільноти під проводом Святого Духа. Представниками вважають J.-M. Tillard та Ladislav Örsy⁴⁷. Внеском J.-M. Tillard прийнято вважати його спроби богословського обґрунтування богопосвяченого життя. У творах, наприклад, *Obbedienza ed autorità nella vita religiosa* та інших, вперше уникнув перевантаження аргументації необґрунтованими біблійними покликаннями, як це було заведено в його час; подібно до S. Schneider, розвинув концепцію богослов'я послуху з наголосом на спільнотному розпізнаванні; підкреслював харизматичний, а не інституційний уклад чернечого життя; запропонував критику дособорової концепції богопосвяченого життя як своєрідного індивідуалістичного проекту самоосвячення, звернувши увагу натомість на інклюзивний підхід до обіту послуху, в якому важливий спільнотний вимір.⁴⁸ Назагал, J.-M. Tillard підкреслює горизонтальний вимір у спільноті богопосвяченого життя, де кожен співбрат/свісестра є сином чи дочкою Отця, співбратами Синови, наділеними свободою Святого Духа для відкритого взаємного діалогу. Автентичне життя спільноти богопосвячених осіб завдяки послуху виявляє божественну любов Отця, яка через Сина перебуває в Церкві та спасає світ⁴⁹.

Одним з базових аспектів життя спільноти, де здійснюється послух, згідно пособорового вчення, є динамізм та активність, адже активність виражає саму реальність Бога, який живе в постійній динаміці стосунків, у спілкуванні Осіб⁵⁰. Ці взаємини можна проілюструвати образом постійного взаємного слухання і послуху, що для богопосвячених осіб виступає моделлю інклюзивного діалогу, котрий передує кожному рішенню послухати чи дати розпорядження⁵¹.

⁴⁶ Пор. Schaefer J. *The Evolution Of A Vow*, 79.

⁴⁷ Там само, 73.

⁴⁸ Schaefer J. *The Evolution of a Vow*, 83.

⁴⁹ Пор. Tillard J.-M. *Obbedienza ed autorità nella vita religiosa*. Brescia 1967, 75.

⁵⁰ Пор. Hahnenberg E. *Awakening Vocation. Theology Of Christian Call*. Minnesota 2010, 173.

⁵¹ Schaefer J. *The Evolution Of A Vow*, 164.

Автентичний послух таким чином стає особливим каталізатором для будування стосунків, і ціллю цього обіту виступає єдність сердець та умів задля виконання місії та спільного служіння. Тому в масштабі спільноти обіт послуху уможлиблює взаємне розпізнання та пошук Божої волі задля реалізації харизми та ефективного служіння в Церкві⁵².

Слід відзначити, що пособорове трактування обіту послуху позначене особливою вразливістю на різноманіття дарів та потреб окремих осіб у спільноті, і ця вразливість виражена уважним вслуханням і водночас прийняттям рішень на користь збереження єдності та пошани до кожного індивіда. Послух, таким чином, неодмінно виражатиме взаємоповагу, взаємну віддачу, інтеграцію та діалог, адже взаємини між Особами Пресвятої Трійці виступають моделлю для будь-яких християнських відносин: Особи Пресвятої Трійці, котрі однозгідні між собою щодо плану ікономії та спасіння світу, проте водночас виконують різні ролі і проявляють себе в окремих іпостасях⁵³. Отець віддає свою субстанцію Синові в такий спосіб, що Син залишається незалежною Особою. Водночас Отець і Син віддають себе в жесті взаємної любові, тобто у Святому Дусі. Тож взаємини між Особами Пресвятої Трійці, де центральним пунктом є пошанування Іншого, його особовості, стають моделлю для будь-яких християнських стосунків⁵⁴, а найперше для взаємних стосунків тих осіб, які «прийняли євангельський послух за правило життя для себе» (пор. ВС 92), і в оживленій Духом спільноті ведуть між собою щирий діалог, щоб пізнавати волю Отця⁵⁵. Таким чином, ті, що прямують шляхом такого послуху, «можуть бути певні, що дійсно беруть участь у місії та йдуть за Христом» (ВС 92).

Тож не загал, пособорова еклезіологія розвиває своє богословське трактування природи Церкви, виходячи з розуміння Трійці як спільноти, де

⁵² Пор. Чарді Ф. *Койнонія*, 167.

⁵³ Liszka P. *Życie wspólnoty zakonnej naśladowaniem Miłości Osób Bożych // Konsekracja znakiem godności osoby 2* (58) 2006, 48.

⁵⁴ Там само.

⁵⁵ *Vita Consecrata*, 24.

присутня єдність у різноманітності⁵⁶. Осердям і причиною такої єдності Божественних Осіб є їхня взаємна самовіддача, котра, відповідно, неможлива без взаємного слухання та спілкування. Саме принцип *койнонії*, тобто спільнотності, становить основу Церкви, а інституальність, структура та ієрархія є похідними поняттями⁵⁷. Очевидно, що життя у взаємному вслуханні та самовіддачі, прагнення зберегти єдність у різноманітності вимагає постійної пильності, навернення та готовності до діалогу.

2.3 Еклезіологічний вимір обіту послуху.

Як було згадано вище, на II Ватиканському соборі домінуючу позицію зайняла так звана спільнотна еклезіологія, яка представляє Церкву як «спільноту спільнот»⁵⁸. Декрет *Perfectae Caritatis* від самого початку зазначає, що з натхнення Святого Духа багато осіб, спонукані любов'ю, розливаю Духом в їхніх серцях, щоразу то більше живуть для Христа та Його Тіла, яким є Церква⁵⁹. Богопосвячене життя «вказує на (...) необмежену силу Святого Духа, який реально діє в Церкві» (LG 44).

В першій частині 573-го канону Кодексу Канонів, виданого 1983 р., серед переліку богословських вимірів богопосвяченого життя знаходимо згадку про розбудову Церкви, участь у відкупленні світу, ставання виразним знаком у Церкві та завдатком небесної слави⁶⁰. В Догматичній Конституції про Церкву сказано, що богопосвячене життя є «Божим даром, який Церква отримала від Господа та завдяки його ласці зберігає» (LG 43).

Етимологічно слово «койнонія» походить від грецького політичного терміну *koinonia*, що означав «партнерство, основане на спільній власності», та перекладався латинським відповідником *communio*⁶¹. Ранні християни

⁵⁶ Schaefer J. *The Evolution Of A Vow*, 89.

⁵⁷ Див. там само.

⁵⁸ Schaefer J. *The Evolution Of A Vow*, 88.

⁵⁹ *Perfectae Caritatis*. 1.

⁶⁰ Coriden J. та ін. (ред). *The Code Of Canon Law. A Text and Commentary*. New York 1985, § 454, 1152.

⁶¹ Schaefer J. *The Evolution Of A Vow*, 85.

перейняли слово *koinonia*, дещо розширивши його значення для окреслення єдності та взаємовідносин тих осіб, які визнають Ісуса Христа. Зокрема, в Ів 1 слово *koinonia* виражає єдність вірних з Богом (вертикальний вимір), яка нерозривно пов'язана з єдністю всіх вірних між собою в конкретному відрізку часу. В даному контексті богослов'я спільноти зосереджує увагу на спільній ідентичності, якою і є властиво, *koinonia*, а це, в свою чергу, і становить вертикальний вимір стосунку вірних з Христом завдяки діянню Святого Духа (пор. Еф 4, 1-7). З цього стосунку водночас впливає горизонтальний вимір⁶², тобто особовий вимір еклезіології, котрий зосереджує свою увагу на міжособових взаєминах у спільноті, який ґрунтовно висвітлений в Енцикліці *Redemptor Hominis* Івана Павла II⁶³.

Спільнотна еклезіологія у своїй основі опирається на тринітарну модель стосунків між Особами Пресвятої Трійці, де кожна з Осіб є рівною по відношенню до Двох інших, водночас виконуючи індивідуальну місію. При цьому вони перебувають у цілковитій єдності та зберігають автономію⁶⁴. Характерною ознакою цієї еклезіології є те, що вона не схильна розділяти вищезгадані горизонтальний та вертикальний виміри міжособових стосунків. З цього впливає, що в спільноті богопосвячених осіб правдивий християнський послух можливо прожити лише на перетині стосунків з Богом та з іншими членами спільноти. Саме таким чином практика євангельського послуху поєднує христологічний, тринітарний та еклезіологічний вимір воєдино⁶⁵, і кульмінаційним моментом єднання, вочевидь, є участь спільноти в Євхаристії⁶⁶, де таїнственно можливо прожити це сопричастя, котре довершується благодаттю та діянням Святого Духа. Даний обіт пригадує Людові Божому його покликання, котре полягає в служінні, в чуйності на виклики часу, в готовності співстраждати Христові в особі потребуючого брата, у висловленні та вираженні чистої і безкорисливої хвали Богові. Послух в даному контексті

⁶² Пор. García M. *Obbedienza*, 1163-1165.

⁶³ Іван Павло II. Енцикліка *Redemptor Hominis*. Торонто-Рим 1989, 18.

⁶⁴ Schaefer J. *The Evolution Of A Vow*, 89.

⁶⁵ Пор. García M. *Obbedienza*, 1165-1167.

⁶⁶ Ogórek P. *Chrzest a konsekracja zakonna // Konsekracja znakiem godności osoby* 2 (58) 2006, 58.

виступає знаком цілковитої і виключної посвяти Церкви Богові, «він є божественним даром, який Церква отримала від свого Господа» (LG 43), за який Церква чинить благодарення в євхаристійному сопричасті вірних⁶⁷, і, таким чином, цей дар, прийнятий від Отця і пожертвований назад Йому, злучений з жертвою Сина та посвятою вірних, здатний запліднити завдяки діянню Святого Духа у стократ⁶⁸. Без радикального свідчення богопосвячених осіб «любов, яка є душею Церкви, наражалася б на ризик охолодження, був би притуплений спасенний парадокс Євангелії, і сіль віри могла б розчинитися в світі в період секуляризації» (ET 3)⁶⁹. Незважаючи на критичні зауваги щодо спроби абсолютизації спільнотної еклезіології, ця богословська парадигма залишається провідною для розуміння та вивчення природи Церкви у XXI столітті⁷⁰.

Підсумковим етапом автентичного проживання спільнотності є прагнення вийти назустріч світові, співпереживати йому в щоденних турботах та клопотах для того, щоб привести всіх до єдності та довершити діло Христового відкуплення. Саме таку модель бачимо в Трійці, котра постійно діяльна і залучує своє творіння до участі в божественному житті⁷¹. Щодо здійснення обіту послуху важливо зазначити, що Святий Дух спонукує до посвяти у послусі не тільки заради виконання певної місії інституту, але остаточно ця посвята націлена на розбудову всього тіла Христового, яким є Церква⁷². Обіт послуху, таким чином, виражає цілковиту відданість для сповнення місії Церкви, виконуючи своє служіння відповідно до конкретної харизми. Він також призначений для того, щоб вказати світові на те, що Бог бажає освячення свого народу у взаємному сопричасті спільноти, якою є Церква. Відповідно, спільнота богопосвячених осіб стає конкретним втіленим знаком єдності в Церкві, унаочнюючи можливість життя євангельськими радами, а обіт послуху

⁶⁷ *Lumen Gentium*. Львів 2014, 45.

⁶⁸ Ridick J. *I voti. Un tesoro in vasi d'argilla*. Б. м. 2000, 244.

⁶⁹ Чарді Ф. *Койнонія*, 288.

⁷⁰ Schaefer J. *The Evolution Of A Vow*, 96.

⁷¹ Liszka P. *Życie wspólnoty zakonnej naśladowaniem Miłości Osób Bożych*, 50.

⁷² Ridick J. *I voti*, 243.

відкриває простір Святому Духові для сповнення Божого плану спасіння⁷³. Це стає можливим завдяки тому, що через послух богопосвячена особа з особливою відданістю стає здатною зануритися в таїнство Христової смерті та Воскресіння, піддаючи умиртвленню свої індивідуалістичні рішення, вчинки та егоїстичні потреби, котрі можуть вести до поневолення⁷⁴.

В даному контексті, коли йдеться про баланс між індивідуальними потребами та спільнотними, на вселенському рівні аналогічно важливо вміти розрізнати Божу волю щодо завдань та цілей не лише локальної церковної громади, але й Церкви універсальної⁷⁵. Важливим інструментом для розпізнавання Божої волі згідно пособорового вчення виступає соборна участь спільноти в процесі прийняття рішень, яка повинна відбуватися в душі сопричастя⁷⁶. Як стверджує Інструкція *Faciem Tuam*, влада покликана виконувати роль ретранслятора Божої волі, тобто *sentire cum Ecclesia*⁷⁷. Її завдання полягає у сприянні живій єдності в Церкві, свідченні про радість приналежності до люду Божого. Послух в церковній спільноті здійснюється завдяки вслуханню в навчання Церкви і незмінно має ієрархічний характер⁷⁸, стоїть на службі Церкві і служить її цілям: «Таким чином вони все більше і більше тісно пов'язані зі служінням Церкви» (РС 14).

Яким чином здійснюється ця спасенна місія послуху в кожній конкретній спільноті? Зокрема, служіння богопосвячених осіб в Українській Греко-Католицькій Церкві проникає чи не в усі ділянки церковного та суспільного життя завдяки душпастирській, просвітницькій, виховній та харитативній діяльності. Відповідно до Кодексу Канонів Східних Церков, виданого 1993 року, існують такі види інституцій: монастирі, чини, згромадження, товариства спільного життя та світські інститути⁷⁹. Серед перерахованих інституцій в УГКЦ за даними 2013 року є 2 чоловічі монастирі та 2 жіночі,

⁷³ Пор. Чарді Ф. *Койнонія*. Львів 2002, 279.

⁷⁴ Ogórek P. *Chrzest a konsekracja zakonna*, 61.

⁷⁵ Пор. Ridick J. *I voti*, 245.

⁷⁶ *Faciem Tuam, Domine, requiram*, 20.

⁷⁷ Там само, 13f.

⁷⁸ *Vita Consecrata*. Львів 1997, 46.

⁷⁹ ККСЦ, § 410-572.

2 чоловічі чини та 2 жіночі, 4 чоловічих згромаджень і 14 жіночих, а також 3 чоловічих товариств спільного життя і, відповідно, 2 жіночих⁸⁰.

Слід зауважити, що монастирі відрізняються від решти інституцій зосередженням основної уваги на плеканні літургійної молитви Церковного правила. Апостолят монастирів проявляється в таких формах, як проведення реколекцій та днів зосередження і духовної віднови для відвідувачів, служіння через духовний провід і пораду, видавничу діяльність, тощо. Решта інституцій проводять найрізноманітніші форми служіння: євангелізацію в східних регіонах України, пострадянських країнах Східної Європи; зустрічі для молоді та дорослих в стінах чернечих домів на різну тематику – від Біблійної до психологічної; служіння в сфері охорони здоров'я та освіти; організація прощ, виховних заходів для дітей та молоді; опіка бездомними та біженцями; створення будинків сімейного типу і садочків, катехитична праця при храмах, чернечих домах, загальноосвітніх школах⁸¹.

Підсумовуючи даний розділ, можемо стверджувати, що існує глибокий взаємозв'язок між христологічним, тринітарним, та еклезіологічним вимірами обіту послуху, і в пособоровому вченні помітний наголос на діалогічних стосунках любові, свободи та співвідповідальності між членами спільноти богопосвяченого життя, де взірцем виступають відносини між Особами Пресвятої Трійці.

⁸⁰ Патріарша Комісія у справах монашества УГКЦ. *Каталог монашества УГКЦ в Україні*. Львів 2013, 3-4.

⁸¹ Див. Вища Рада Настоятелів УГКЦ. *Монастирі Української Греко-Католицької Церкви*. Львів 2006, 15-154.

РОЗДІЛ 3. СПІЛЬНОТНИЙ ВИМІР ОБІТУ ПОСЛУХУ

Як відомо, особа, котра вступає на шлях богопосвяченого життя, опиняється в оточенні своїх співбратів чи сестер, зібраних під проводом Святого Духа у видиму спільноту. Таким чином, пошук життя згідно Божої волі здійснюється завдяки посередництву людини, і спільнота богопосвячених осіб покликана створити упривілейоване середовище, де можливо здійснити це завдання. З огляду на те, що обіт послуху здійснюється лише у спільноті, ми ведемо мову не тільки про богословський вимір послуху, але також і про його спільнотні аспекти.

3.1. Природа та походження влади і послуху в спільнотах богопосвяченого життя

Як зауважує Інструкція *Служіння влади і послуху*, останнім часом в суспільстві, а заодно і в Церкві, змінився спосіб відчуття влади та її сприйняття назагал¹. Це пов'язано з тим, що значно зросло самоусвідомлення вартості особи як такої, її покликання і дарів, здатності вступати в стосунки та робити рішення. Великою мірою змінилося розуміння духовної цінності спільноти та її місії, котра здійснюється в сопричасті з усім людом Божим, тобто Церквою, і це розуміння, в свою чергу, змістилося зі сторони індивідуалізму в напрямок спільнотного виміру², який, згідно пособорового вчення, є основною рисою правдивої *койнонії*, тобто церковної спільноти, де панують принципи колегіальності, співпраці та взаємоповаги³.

Чи не найбільш важливим з-поміж усіх богословських переосмислень, які відбулися на II Ватиканському соборі, стало поглиблене розуміння влади як

¹ Конгрегація у справах Інститутів богопосвяченого життя і Товариств апостольського життя. Інструкція *Служіння влади і послуху. Faciem Tuam, Domine, requiram*, Львів 2013, 3.

² Там само.

³ Schaefer J. *The Evolution Of A Vow: Obedience As Decision Making In Communion*. Berlin 2008, 81.

служіння в Церкві, а також і трактування *sensus fidelium* як чогось позитивного⁴, зосередження на участі всього народу Божого у трьох служіннях Христа⁵ і водночас ідея про те, що єпископське вчення та керівництво є лише в похідному сенсі результатом канонічної місії папи Римського; єпископське посвячення, в першу чергу, виражає те, що єпископ отримує потрібну місію Христа як Божественну місію, а по-друге – виражає поняття єпископської колегіальності⁶. Зокрема, Душпастирська Конституція про Церкву в сучасному світі *Gaudium et Spes* говорить про Христа як «первородного поміж багатьма братами» (GS 32), який встановив братерську спільноту Церкви, де всі виступають один для одного братами та покликані до взаємного служіння.

Водночас Догматична Конституція про Церкву *Lumen Gentium* стверджує, що стан богопосвяченого життя не належить до ієрархічного устрою Церкви⁷, тобто влада в інститутах богопосвяченого життя має свою окрему від церковної ієрархії структуру, і, звичайно, не походить від Христа в спосіб прямого наступництва, як це є у випадку священства.

З цього випливає, що влада в чернецтві більшою мірою зорієнтована на горизонтальний вимір братерських стосунків, аніж на вертикальний вимір – від Христа до вірних, а отже, джерело влади в спільноті міститься всередині самої спільноти⁸. Тому про спільноту богопосвяченого життя неможливо говорити виключно в секулярно-соціологічних категоріях, адже онтологічно вона походить від *койнонії* Божого Люду, відповідаючи на натхнення Святого Духа, який закликає послужити в той чи інший спосіб Церкві⁹. З огляду на це можемо вести мову про харизматичне, тобто таїнственне, походження влади в спільноті богопосвяченого життя та у Церкві назагал.

Одним з найбільш важливих означень богопосвяченого послуху, яке пролунало на II Ватиканському соборі, є слова про те, що «ченці, побуджені

⁴ Finucane D. *Sensus Fidelium. The Use Of A Concept In the Post-Vatican II Era*. Eugene 2016, 210 // www.google.books (17.09.2019).

⁵ Мей П. *Переосмислення влади як служіння в Римо-Католицькій Церкві // Успенські читання*. Київ 2018, 96.

⁶ *Lumen Gentium*, 26-27.

⁷ Там само, 44.

⁸ Holda K. *Istota posoborowego przelozenstwa i posluszenstwa* // www.zyciezakonne.pl (18.09.2019).

⁹ Пор. *Perfectae Caritatis*. Львів 2014, 1.

Святим Духом, підчиняються вірою настоятелям, які заступають місце Бога» (РС 14). Тому, хоч стан богопосвяченого життя творить окрему ієрархічну структуру в Церкві, харизмами своїх служінь та завдань воно активно проникає все життя Церкви. На основі цього твердження існує розрізнення між харизматичним та ієрархічним типом влади в спільнотах богопосвяченого життя, адже ця влада має швидше пневматологічний характер, аніж ієрархічний¹⁰. Саме Святий Дух надихає засновників на заснування спільноти, а також дарує натхнення для окремих осіб вступити до тієї чи іншої інституції.

В контексті співвідношення між харизматичним та ієрархічним типом влади слід відмітити, що Керівні вказівки *Нові бурдюки для нового вина* подають виразне застереження, що «будь-яка влада, навіть якщо йдеться про засновника, не може почуватися винятковим інтерпретатором харизми, а тим паче припускати, що вона не підпорядковується вселенському правові Церкви»¹¹. Більше того, влада настоятеля потребує надійного опертя на ієрархічну структуру Церкви, оскільки саме церковна ієрархія затверджує устав тієї чи іншої інституції¹², та делегує настоятелям владу звершувати їхній уряд. Також важливим напоумленням Інструкції в адресу осіб, що здійснюють служіння влади в спільнотах богопосвяченого життя, є нагадування про те, що на настоятелях лежить відповідальність за те, щоб повірені їхньому провові спільноти зберегли чуйність до потреб Церкви, змогли «*sentire cum Ecclesia*», тобто «відчувати разом з Церквою»¹³. Це означає, що будь-яка спільнота, народжена в Церкві та для Церкви, активно прислухається до потреб Люду Божого і водночас дбає про збереження і передачу депозиту віри, піклується про нерозривний зв'язок з усією церковною ієрархією¹⁴.

¹⁰ Holda K. *Istota posoborowego przelozenstwa i posluszenstwa* // www.zyciezakonne.pl (18.09.2019).

¹¹ Конгрегація у справах Інститутів богопосвяченого життя та Товариств апостольського життя. *Нові бурдюки для нового вина*. Від II Ватиканського собору: Богопосвячене життя і наявні виклики. Керівні вказівки // *Ватиканські документи*. Б. м., б. р., 20.

¹² II Ватиканський собор. Догматична Конституція *Lumen Gentium*. Львів 2014, 43, 45.

¹³ *Faciem Tuam, Domine, requiram*, 13д.

¹⁴ Parzyszek Cz. *Posłuszeństwo i posługa władzy – odpowiedź na zagrożenia współczesnej cywilizacji* [PDF]. Warszawa 9, 90-116, 2009, 112-113// www.mazowsze.hist.p (14.12.2019).

Слід відзначити, що про таїнственний, а не лише інституційно-ієрархічний характер влади в спільноті богопосвяченого життя свідчать складені її членами обіти¹⁵, адже, зокрема, через обіт послуху богопосвячена особа бере на себе зобов'язання слухати настоятеля з огляду на Бога, за прикладом самого Христа¹⁶. Факт складення обіту обумовлює трансцендентне, а не суспільне походження влади, адже при цьому *potestas dominativa*¹⁷ стає в спільноті переображеною у владу сакральну¹⁸, котру настоятель здійснює від імені Христа, і котрому чернець обіцяє зречення своєї волі. З цього випливає, що влада настоятеля, як водночас і послух підлеглого, мають два виміри – суспільний, та, іншої сторони, таїнственний, тобто богословський, трансцендентний¹⁹.

На основі вищенаведених роздумів можемо стверджувати, що богопосвячене життя, хоч і не походить безпосередньо з ієрархічного устрою Церкви, однак тісно з ним пов'язане. Інституція богопосвяченої спільноти органічно вписується в ієрархічну структуру Церкви, беручи участь в загальноцерковному послузі, котрий зв'язує Тіло Христове в нерозривну єдність, і водночас, завдяки служінню Божому Людові притаманною дані й інституції харизмою, бере надзвичайно активну участь у різноманітних сферах життя Церкви.

В попередньому розділі даного дослідження ми мали змогу простежити, як богословський вимір послуху бере свій початок у христології, тринітарному богослов'ї та еклезіології і в якому напрямі відбулася його трансформація в пособоровий період. Оскільки, як згадувалось раніше, влада в спільноті богопосвяченого життя онтологічно походить від *койнонії* Божого Люду, і з огляду на це можемо вести мову про харизматичне походження богопосвяченого життя в Церкві, то, безперечно, богословська інтерпретація

¹⁵ Holda K. *Istota posoborowego przelozenstwa I posluszenstwa* // www.zyciezakonne.pl (18.09.2019).

¹⁶ *Faciam Tuam, Domine, requiram*. Львів 2013, 11.

¹⁷ Детальніше про розрізнення поміж *potestas dominativa* та *potestas domestica* див. Nemes M. – Vladár V. *The Essentials Of Canon Law* [PDF] // www.iuridica.truni.sk (10.12. 2019).

¹⁸ Holda K. *Istota posoborowego przelozenstwa I posluszenstwa* // www.zyciezakonne.pl (18.09.2019).

¹⁹ Пор. там само.

обіту послуху матиме безпосередній вплив на всю філософію міжособових відносин у середовищі богопосвяченого життя. Іншими словами, спільнотний вимір обіту послуху перебуватиме в прямій залежності від богословського. Ми вже також згадали вище основні риси, якими позначений цей вплив: колегіальність, інклюзивність, діалог, радше горизонтальний, а не вертикальний напрям в процесі прийняття рішень. Саме ці риси, закорінені в христології, тринітарному богослов'ї та еклезіології пособорового періоду, стали основними принципами та моделлю стосунків всередині будь-якої церковної громади, моделлю для відносин між членами спільноти богопосвяченого життя, і, зокрема, для взаємин між настоятелем та підлеглими.

3.2. Служіння влади в контексті церковного та богопосвяченого послуху

Стосовно способу виконання влади, то документи Церкви виразно і настійливо підкреслюють необхідність колегіальності та соборності в процесі прийняття рішень²⁰, беручи до уваги те, що настоятель є першим, кому слід показати приклад послуху і його прислухання до кожного співбрата – один з підставових аспектів служіння уряду²¹. Важливим елементом в процесі прийняття рішень виступає так зване «спільнотне розпізнання» (VC 92)²². Документи в даному випадку посилаються на апостольську традицію спільного прислухання до того, що Святий Дух говорить спільноті (пор. Ді 2,7). Інструкція *Служіння влади і послуху* в даному випадку підказує взяти до уваги такі важливі аспекти, як спостережливність стосовно знаків часу, врахування думки кожного члена спільноти, прагнення понад усе здійснити волю Божу та зберегти єдність поміж братами, незважаючи на можливість розходження думок. Інший документ, Керівні вказівки *Нові бурдюки для нового вина*, процес колективного розпізнання називає «засобом збереження вірності та витривання

²⁰ *Faciem Tuam, Domine, requiram..8.*

²¹ Там само, 20а.

²² Там само, 20е.

в соборному оновленні»²³, а також закликає до необхідності піклуватися про те, щоб, зокрема в жіночих спільнотах, «соціальна відстань поміж сестрами не стала причиною страждань та односторонності в процесі прийняття рішень»²⁴. Документ водночас висловлює занепокоєння з приводу того, що деякі настоятелі з неналежною серйозністю сприймають рішення капітул та «знецінюють співпрацю з Радами»²⁵, тим самим нехтуючи правовий аспект здійснення влади.

Інструкція *Служіння влади і послуху*, видана 2009 року, найповніше з-поміж усіх присвячених богопосвяченому життю документів пособорового періоду розкриває особливості здійснення влади настоятелями, від самого початку застерігаючи перед зловживанням урядом, що містить небезпеку призвести до своєрідного ідолопоклонства. Ця небезпека може бути спричиненою як зі сторони настоятеля, котрий не схильний розділити свою відповідальність з кимось іншим, так і зі сторони підлеглих, котрі поза людиною не бачать Бога, і тим самим навіть можуть провокувати настоятеля до того, щоб той зайняв авторитарну поставу²⁶. Керівні вказівки *Нові бурдюки для нового вина*, на даний момент останній документ Конгрегації у справах Богопосвяченого життя, що вийшов у світ 2014 року, виразно підкреслює небезпеку авторитарного стилю управління в середовищі богопосвячених осіб²⁷ та необхідність переходу від першості авторитету до першості духу братерства. З іншої сторони, Інструкція *Служіння влади і послуху* застерігає перед індивідуалізмом, доволі виразною тенденцією сучасного секулярного суспільства, що може бути серйозною загрозою для життя в спільноті. Тому важливим завданням настоятеля є творити серед братів атмосферу діалогу, взаємного ділення та співвідповідальності²⁸, адже саме настоятель є тим, хто стоїть на сторожі збереження єдності, чуває над втриманням балансу між

²³ *Нові бурдюки для нового вина*, 6.

²⁴ Там само, 40.

²⁵ *Нові бурдюки для нового вина*, 19.

²⁶ Parzyszek Cz. *Posłuszeństwo i posługawładzy – odpowiedzią na zagrożenia współczesnej cywilizacji* [PDF], 95.

²⁷ *Нові бурдюки для нового вина*, 21.

²⁸ *Faciem Tuam, Domine, requiram*, 206.

ритмом молитви, праці та інших заходів у спільноті, дбає про поставу справедливості і водночас милосердя при виконанні своїх обов'язків, налагоджує гармонійну співпрацю з мирянами, пам'ятає про гідність кожної довіреної під його відповідальність особи як дитини Божої, особливим чином в часи випробувань шукає спосіб розбудити відвагу та надію у своїй спільноті, дбає про здійснення постійної чернечої формації. Настоятель, згідно Інструкції, повинен вирізнятися духом послуху та служіння, пастирською турботою про своїх підопічних²⁹. Доволі цікавою є заувага даного документу про те, що настоятелі можуть значно полегшити виконання обіту послуху своїм підлеглим, якщо самі займуть поставу служіння та невпинного пошуку Божої волі³⁰.

З огляду на залучення співбратів до співвідповідальності в житті спільноти, місія настоятеля може виявитися доволі нелегкою ношею. Адже він сам повинен бути надзвичайно чуйним на дію Святого Духа, готовим сприйняти критику в свою адресу тоді, коли співбрати вважатимуть, що його рішення не відповідають місії спільноти³¹, а також влада в спільноті повинна «вміти поєднати незворушність і терпеливість, слухання кожного і мужність приймати рішення, долаючи спокусу, щоб бути глухою і німою»³². При цьому йому слід завжди пам'ятати про те, що його уряд має насамперед духовне, а не адміністративно-ієрархічне походження, і він покликаний не домінувати над співбратами, а надихати їх на віддане служіння та розбудову Царства Божого.

²⁹ *Faciem Tuam, Domine, requiram*, 20a.

³⁰ Пор. Там само, 21.

³¹ Johann R. *Authority And Responsibility // Freedom And Man*. New York 1965, 150.

³² *Faciem Tuam, Domine, requiram*, 20д.

3.3. Послух як остаточна реалізація свободи та гідності богопосвяченої особи.

В I розділі даного дослідження можемо простежити висновок про те, що богословське розуміння чернечих обітів змінювалося відповідно до історичної епохи та світоглядних тенденцій, котрі панували в ній.

Слід відмітити, що в християнстві поняття ієрархічного послуху всередині Церкви ніколи не виходило поза межі загальноприйнятих суспільних норм. Наприклад, Христос своїми словами про те, що «слід віддати кесареві кесарево, а Богові Боже» (Мк 12, 17), доволі чітко окреслює принцип розділення, але водночас і мирного співіснування світської влади та релігійної. Так само апостол Павло виявляє своє налаштування не протиставлятися існуючим на той час суспільним нормам, наказуючи рабам слухати своїх панів, дітям коритися батькам та ін. (пор. Еф 5, 33-6, 9). Християнство, таким чином, позиціонує себе як універсальний світоглядний принцип, котрий виходить поза межі якої-небудь суспільної інституції чи політичної структури. Слід відзначити, що коли апостол Павло радить рабам при можливості скористатися нагодою бути звільненими (пор. I Кор 7, 21), слухати Бога більше, ніж людей (Ді 5, 29), а також коритися господарям не просто заради дотримання громадського порядку, а заради самого Бога (пор. Еф 5, 33-6, 9), то тим самим чітко стає зрозумілим підставовий принцип християнського послуху як чогось, що своїм корінням сягає далеко поза вимір міжлюдських відносин, зароджуючись десь в глибині людської свободи як добровільна і безпосередня відповідь на заклик самого Творця. Згідно святоотцівської антропології, властива особі свобода виникає з поняття співобразності Богу, адже свобода вибору дана людині від початку, ще до того, як зло через гріхопадіння Адама увійшло у світ³³. Також переосмислення богопосвяченого життя богословами пособорового періоду розглядає послух, як вчинку, що здійснюється через

³³ Попов В. *Православие и свобода // Альфа и Омега* 12 (1998), 23.

свідоме волевиявлення особи і знаходиться в прямому зв'язку та залежності від персоналістичних концепцій свободи та відповідальності³⁴.

Проте наскільки людина є вповні свobodною, коли приймає рішення? На це питання намагалися відповісти більшість психологів ХХ століття, які зосередили особливу увагу на розумінні процесу прийняття рішень. Зокрема, дослідники Lawrence Kohlberg та Carol Gilligan стверджують, що значення має не сама дія, а сенс, котрий той чи інший індивід вкладає в цю дію, і цей сенс, у свою чергу, залежить від рівня самоусвідомлення та відповідальності³⁵. Тому однаковий на перший погляд вчинок, який виконується з послуху двома різними особами, може мати цілком різні значення. Дослідники розвинули теорію про кілька рівнів розвитку особи, і розглянули, як на кожному з них відбувається процес прийняття рішень. Carol Gilligan стверджує, що зріла особа звільнена від легалістичного, зумовленого соціально прийнятними ролями та шаблонами, процесу прийняття рішень. Вона виходить з позиції діалогу та інклюзивності, враховує глобальну далекосяжну перспективу та наслідки своїх вчинків. Іншими словами, така особа спроможна дослухатися до себе та інших, а це, властиво, і можна назвати послухом в його автентичному значенні³⁶. Тому правдивий послух завжди вміє віднайти здоровий баланс між особистою незалежністю та інклюзивністю в спільноту, між любов'ю та справедливістю, між повагою до відмінностей та прагненням єдності³⁷.

Таким чином, рішення, котрі приймаються під послухом, включають в себе свobodне підчинення волі та вслухання, а не просто сліпе виконання чийось вказівок. Особа, котра намагається жити згідно обіту послуху, повинна слухати, розпізнавати, питатися і вирішувати³⁸. Вона не може прийняти зрілого рішення без відповідного інтелектуального розвитку та моральної інтеграції, і процес цього розвитку розпочинається ще задовго до прийняття обітів. Він включає в себе здатність ясно та глибоко осмислювати та аналізувати ситуацію

³⁴ Johann R. *Authority And Responsibility*, 142.

³⁵ Hurst M. *Carol Gilligan: Moral Development* // www.study.com (13.11.2019)

³⁶ Schaefer J. *The Evolution Of A Vow*, 130.

³⁷ Там само, 134.

³⁸ Johann R. *Authority And Responsibility*, 150.

(інтелектуальний розвиток), знати, що є морально добрим (моральний розвиток), та жити відповідно до декларованих моральних цінностей³⁹.

Ці роздуми наштовхують нас на висновок про те, що послух ніколи не може бути пасивною позицією підкорення. По-перше, з огляду на те, що цей акт може бути лише наслідком добровільного рішення, а по-друге, правдивий послух не завжди означатиме зовнішнє підкорення розпорядженню⁴⁰.

Зокрема, відомий християнський письменник і чернець Томас Мертон, розмірковуючи в контексті євангельського оновлення богопосвяченого життя після II Ватиканського собору про чернечий та церковний послух, нагадував, що метою правдивого послуху є не безпроблемне функціонування певної установи, а навчання нас слуханню Святого Духа⁴¹. Адже кінцевою метою послуху в богопосвяченому житті, на думку автора, є не абстрактне спільне благо чи досягнення якоїсь мети, над котрою ревно працює монаша спільнота, а Сам Бог, Його присутність в Церкві, спільноті, і зокрема в особі конкретного ченця чи черниці⁴². Автор зазначає, що правдивий християнський послух, маючи властивість звільняти серце людини від зашкарублості, може призвести до того, що через послух Богові виникне формальний непослух зверхникам. І в даному випадку, на думку Т. Мертона, слід з повагою та відповідною аргументацією відмовитися від підпорядкування, а також взяти на себе повну відповідальність за прийняте рішення та його наслідки. Таким чином, особа через послух Богові та Церкві стає на дорогу несення хреста, умертвіння «давньої людини» в собі для того, щоб жити новим життям у Святому Дусі.

Красномовною ілюстрацією щодо практичного застосування обіту послуху може послужити приклад з біографії папи Франциска⁴³, котрий у свій час брав участь у доволі контроверсійному процесі реформи аргентинської провінції отців єзуїтів. Наступив момент, коли його співбрати, використовуючи

³⁹ Пор. Ченчіні А. *Почуття Сина. Формаційний шлях у посвяченому житті*. Львів 2008, 235-236.

⁴⁰ Schaefer J. *The Evolution Of A Vow*, 125.

⁴¹ Пор. Merton T. *Contemplation In A World Of Action*, 122

⁴² Пор. Там само.

⁴³ Ivereigh A. *The Great Reformer. Francis and the Making of a Radical Pope*, New York 2014, 239-240 //

www.google.books.ua (16.09.2019), приклад наведено за: Кіта М. *Церковний послух та євангельська свобода // Успенські читання*. Київ 2018, 59.

нагоду під час зміни провінційної управи, вирішили відправити отця Хорхе Бергольйо до Німеччини, пояснивши це тим, що йому надається можливість написати докторську працю. Насправді метою даного розпорядження було позбавити його можливості впливати на життя провінції⁴⁴, де майбутній папа впроваджував звільнення церкви та духовенства від ментальності клерикалізму, елітарності в напрямку солідарності з вбогими та простими мирянами. Отець Хорхе Бергольйо виконав дане розпорядження, хоч воно і коштувало йому величезних моральних зусиль. Внутрішнє переконання, що Бог кличе його продовжувати свою місію в Аргентині та відчуття необхідності виконати наказ настоятелів, викликали в його серці дисонанс, котрий молодий єзуїт представив у молитві перед іконою *Богородиці, котра розплутує вузли* в Аугзбурзі. І зрештою, після певного періоду молитви він повернувся до Аргентини, так і не довершивши своєї наукової праці. Автор біографії Austin Ivereigh пов'язує це рішення з набутим переконанням майбутнього папи про те, що прагнення служити своїй пастві в Аргентині було натхненне не його особистими амбіціями та бажанням домінувати, а навпаки, було дорогою хреста, умиртвлення власного егоїзму. Слід відзначити, що в окремих ситуаціях формальне підпорядкування в послузі може насправді виявитися униканням хреста, боягузством, браком бажання слідувати Божій волі або навіть фальшивим свідченням про Бога та Церкву⁴⁵.

Вищенаведені приклади послуху, який інколи може назовні проявлятися як негідкорення, стосуються богопосвяченого життя та внутрішньоцерковних реалій. Натомість приклад відомого польського мученика, священника Єжи Попелюшко ілюструє властиво правдиве здійснення послуху на перехресті церковних та суспільних реалій⁴⁶. Акт мирного спротиву цього пастиря в ім'я правди, якій так гаряче прагнув залишитися вірним до кінця, призвів до розбудження в серцях вірних відчуття власної гідності та свободи. В ситуації, коли кесар, тобто держава, спробував зазіхнути на те, що Боже, тобто

⁴⁴ Кіта М. *Церковний послух та євангельська свобода*, 58.

⁴⁵ Там само, 60.

⁴⁶ Popiełuszko J. *Dotknięcie Boga. Myśli, modlitwy, wywiady*. Warszawa 2000, 7-18.

застосувати насильство там, де йшлося про справи сумління та віросповідання, отець Попелюшко разом зі своїми однодумцями таки не переступили цього заповіданого Христом принципу розділення та мирного співіснування церковної та державної інституцій. Подібно чинили слуга Божий Митрополит Андрей Шептицький та інші новопрославлені Новомученики та ісповідники УГКЦ, які у важкі часи переслідувань зуміли віддати «кесареві кесарево, а Богові Боже» (Мт 22, 21), не відповівши насильством у відповідь на насильство, і водночас залишилися вірними Церкві та власному суспільству, попри неймовірні труднощі, які виникали на цьому шляху⁴⁷.

Проте християнство далеке від поверхневої ідеалізації поняття людської свободи, яка часто буває спотворена гріхом. Власне, ця реалія, так само, як і недосконалість суспільних норм та законів, які покликані врегулювати міжлюдські відносини, виразно простежується впродовж усієї історії Церкви⁴⁸. Згідно християнського розуміння, правдиво вільною людина стає лише за умови участі в житті Пресвятої Тройці, адже свобода, до якої ми покликані, вже здійснена Тим, Хто визволив нас (пор. Гал 5,1), тобто Христом, котрий закликає вірних до наслідування Його добровільного підкорення волі Отця (Йо 10, 18), а Святий Дух виступає незмінним супутником і знаком правдивої свободи (2 Кор 3, 17). Тому послух богопосвяченої особи при умові, якщо здійснюється з усією виваженістю та відповідальністю, стає повним вираженням зрілості людської свободи⁴⁹. Саме ступінь особистої відповідальності, на думку Томаса Мертона, стає мірилом автентичності життя обітами. Адже відповідальна особа ніколи не займе позицію пасивного підкорення, де життя «згідно дозволу» може стати просто втечею до зони комфорту та бездіяльності⁵⁰.

В даному контексті можливо стверджувати, що послух є відгуком на глибинну правду про людину, об'явлену Богом за посередництвом

⁴⁷ Синод УГКЦ – Комісія у справах катехизації УГКЦ, *Катехизм Української Греко-Католицької Церкви «Христос – наша Пасха»*, Львів 2011, 111.

⁴⁸ Філарет Арх. *Розуміння свободи в житті Церкви // Успенські читання. Київ 2018, 35.*

⁴⁹ Merton T. *Contemplation In A World Of Action*. London 1980, 124.

⁵⁰ Там само, 125.

Слова Божого і Традиції Церкви, і здійснений у свободі як добровільний вибір людини, адже допомагає особі щораз то більше долати прірву між її теперішньою реальністю, понівеченою гріхом та Божим задумом щодо неї. Завдяки цьому послух здійснює свою сотеріологічну місію в процесі наслідування Христа, і виходить далеко поза межі Божественного задуму спасіння особи, котра свідомо та добровільно слухає, в такий спосіб беручи участь у відкупленні всього створіння. Тому послух богопосвяченої особи водночас спроможний чинити своєрідний спасенний суспільний та еклезіологічний резонанс, який відлунує далеко поза межі мікросередовища конкретної спільноти богопосвяченого життя⁵¹. Він стає своєрідною закваскою, котра поширюється в Церкві та суспільстві на загал, адже поняття Церкви не обмежується закритою в собі видимою інституцією, а є відкритою спільнотою вселенського спрямування.

Обіт послуху, таким чином, виконує подвійне завдання: в першу чергу це особисте освячення особи⁵², яка склала цей обіт і його дотримується, а також, участь у Божественному плані спасіння світу, яка виявляється через служіння відповідно до харизми конкретної інституції.

Саме в Церкві здійснюється участь у Божественному житті для кожної окремої особи⁵³, де, за словами О. Шмемана, Святий Дух стає не лише джерелом, але й самим змістом свободи⁵⁴. Доволі цікавим видається твердження богослова про те, що головною функцією Святого Духа в Церкві є скасування авторитету, а саме його зовнішнього вияву, що несе у собі занепалий світ⁵⁵. Оскільки «Церква є вмістилищем Святого Духа, де подвійність (деяка дихотомія) авторитету і свободи долається і перемагається, і ця незмінна перемога є самим життям Церкви»⁵⁶, то тут можемо простежити

⁵¹ Пор. там само, 122.

⁵² Пор. там само.

⁵³ Синод УГКЦ – Комісія у справах катехизації УГКЦ, *Катехизм Української Греко-Католицької Церкви «Христос – наша Пасха»*, Львів: Свічадо 2011, 135.

⁵⁴ Шмеман А. *Свобода в Церкві // Свобода в Церкві от вымысла к истине*, Москва 2009, 72-73, цитовано за: Філарет Арх. *Розуміння свободи в житті Церкви*, 39.

⁵⁵ Шмеман А. *Свобода в Церкві*, 72-73.

⁵⁶ Філарет Арх. *Розуміння свободи в житті Церкви*, 39.

антиномію між різними трактуваннями свободи та авторитету, яка відповідає антиномічній напрузі між високим покликанням людини та її пораненістю гріхом, між теперішнім «вже і ще ні». Таким чином, напрошується висновок про те, що даного типу напруга може бути подоланою тільки правдивим і добровільним послухом, який здійснюється у Церкві. Саме такий послух мав на увазі й один зі співреформаторів еклезіологічної парадигми на II Ватиканському соборі Анрі де Любак, коли наголошував на необхідності чуйної рівноваги між спокусою безплідного консерватизму та необхідністю здорової критики, котра, однак, у свою чергу, потребує застосування біблійно-ігнатіанської практики розпізнавання духів. За словами богослова, Церква, яка є нашим духовним родинним домом, залишається «домом послуху»⁵⁷. В даному контексті, послух Богові, здійснюваний за посередництвом людини, стає виразом «містичного реалізму»⁵⁸, визнанням правди про дійсність, яку передчуває під впливом Святого Духа дух людський, і яку об'являє Боже Слово⁵⁹. Тому добровільність вчинку послуху стає глибинним вираженням свободи особи та її самосвідомості, а, отже, незаперечним свідченням та виявом її гідності. Саме в цьому проявляється антропологічна цінність автентичного послуху як вчинку, в якому проявляється зрілість людської свободи та відповідальності⁶⁰.

Підсумовуючи даний розділ, можемо стверджувати, що богословське розуміння послуху, по-новому зінтерпретоване в XX столітті під впливом релігійних, філософських та різноманітних суспільних факторів, особливим чином стало окреслене під час II Ватиканського собору, і, без сумніву, потребує подальшого осмислення відповідно до суспільних та світоглядних викликів теперішнього часу. Пособорова спільнотна еклезіологія, базована на божественному спілкуванні Осіб Пресвятої Трійці, як і також новий погляд суспільства та психології на природу людських вчинків, відкривають перед

⁵⁷ Lubac H. *Medytacje o Kościele*. Kraków 1993, 62.

⁵⁸ Там само.

⁵⁹ Кіта М. *Церковний послух та євангельська свобода // Успенські читання*. Київ 2018, 52.

⁶⁰ Ridick J. *I voti. Un tesoro in vasi d'argilla*. Б. м. 2000, 301.

богопосвяченими особами широку панораму для нового переосмислення обітів, зокрема обіту послуху. Наголошуючи на сопричасті вірних у їхньому спільному пошуку стосунку з Богом, на здійсненні окресленого для даної спільноти місії служіння Божому Людові, богослов'я богопосвяченого життя розглядає обіт послуху як натхнення Святого Духа для прийняття рішень задля спільного добра⁶¹. Можемо стверджувати, що спільнотний вимір обіту послуху носить риси пособорової еклезіологічної парадигми, яка окреслює стосунки всередині спільноти як інклюзивні, позначені співвідповідальністю та взаємним діалогом, пошаною до кожної особи зокрема, а також орієнтовані на горизонтальний вимір в процесі прийняття рішень.

Послух, таким чином, стає в осерді спільного життя богопосвячених осіб місцем, де найбільш глибоко може розквітнути людська свобода, а також проявитися міжособовий діалог в процесі розпізнавання Божої волі та прийняття рішень. Водночас обіт послуху покликаний стати місцем особливого співвідповідального зв'язку між усіма членами спільноти, адже діалог тут означатиме не лише спілкування між настоятелем та підлеглим, а якомога ширше залучення усіх членів спільноти до процесу прийняття рішень. В даному контексті можемо стверджувати, що автентичне розуміння та прожиття обіту послуху покликане стати виразним свідченням цінності сопричастя та діалогу для сучасного суспільства, позначеного тенденцією до індивідуалізму, споживацтва та ізоляції⁶². Водночас поняття діалогу в спільноті богопосвяченого життя стає точкою поєднання та перетину між богословським та спільнотним переосмисленнями обіту послуху в пособоровому вченні Католицької Церкви.

Як бачимо, існує двосторонній взаємовплив між богослов'ям та суспільним світоглядним переосмисленням таких понять як гідність, свобода, стосунки та послух. Саме чуйність Церкви до знаків часу, адекватне прочитання очікувань, запитів та викликів суспільства вимагає постійної

⁶¹ Чарді Ф. *Койнонія*. Львів 2002, 280.

⁶² Moloney F. *Disciples And Prophets. A Biblical Model For The Religious Life*. London 1980, 119.

тверезості та євангельського навернення для того, щоб дати на них належну і своєчасну відповідь.

ВИСНОВКИ

Як виявилось в процесі дослідження, для висвітлення богословських вимірів послуху найбільш вагому роль мали такі церковні документи, як Догматична Конституція про Церкву *Lumen Gentium*, Душпастирська Конституція про Церкву в сучасному світі *Gaudium et Spes* та Декрет про пристосоване оновлення чернечого життя *Perfectae Caritatis*, які, властиво, заклали фундамент для богословського переосмислення обіту послуху. Згодом, видані папою Іваном Павлом II Адгортація *Redemptionis Donum* та Апостольський лист II *Vita Consecrata* розкрили задане II Ватиканським собором у вищеперелічених документах розуміння христологічних та тринітарних підвалин обіту послуху. Богослов'я богопосвяченого життя вплинуло на розуміння практичного застосування цього обіту та його місце в спільноті. Документами, які поглиблено розкривають його практичні аспекти, є Інструкція *Faciem Tuam, Domine, requiram* та Керівні вказівки *Нові бурдюки для нового вина*. Доволі стисло, зокрема з огляду на нестачу відповідних матеріалів, було розглянуто виокремлений дослідницею Judith Schaefer умовний поділ на три течії, котрі утворилися при дослідженні окремими богословами природи обіту послуху та шляхів його здійснення у спільноті: тринітарне богослов'я з наголосом на ерархічності, тринітарна парадигма з наголошенням взаємного пошуку Божої волі, пневматоцентрична тринітарна концепція з наголосом на послусі як взаємній співпраці всіх членів спільноти під проводом Святого Духа. В ході дослідження було з'ясовано, що відмінності поміж даними богословськими підходами доволі незначні, і спільною особливістю пособорового вчення про послух є тринітарна богословська підвалина, котра розглядає стосунки поміж Особами Святої Трійці як взаємини рівних поміж собою Осіб.

Для досягнення мети даного дослідження, а саме: для розкриття характерних рис богословського вчення про чернечий обіт послуху в період після II Ватиканського собору, визначення його місця у Церкві, практичних аспектів застосування та антропологічної цінності для сучасного суспільства, –

було застосовано методи контент-аналізу (найбільше в першому розділі дослідження), синтезу (найбільше в третьому розділі та при кінці кожного розділу), аспектного методу (найбільше в другому та третьому розділах) та принципу поєднання теорії і практики (в третьому розділі). Кожен розділ став відповіддю на конкретні завдання, котрі служили для досягнення мети дослідження.

Зокрема, в першому розділі висвітлено новизну в богословському трактуванні чернечого обіту послууху пособорового періоду, котра, як виявилось в процесі дослідження, полягає у значному впливі спільнотної еклезіологічної парадигми, яка стала домінуючою на II Ватиканському соборі. Наслідком такого впливу було зміщення уваги з обіту послууху як засобу для індивідуального освячення ченця, який вибрав життя в «стані досконалості» на послуух як знаряддя для розбудови спільноти як чернечої, так і церковної.

В другому розділі проаналізовано особливості богословських вимірів обіту послууху в пособоровий період. При аналізі христологічного, тринітарного та еклезіологічного вимірів з'ясовано, що між ними існує глибокий зв'язок, та що найбільший вплив на богословське переосмислення послууху мало тринітарне богослов'я. Модель міжособових стосунків між Особами Пресвятої Трійці, де центральним пунктом є пошанування Іншого, його особовості, служить взірцем для будь-яких християнських взаємин. Ця модель також вплинула на зміщення христологічних наголосів в напрямку від розуміння кенозису Христа як цілковитого підчинення Отцеві до наголошення на синівській свободі Христа у виконанні волі Отця. Тринітарна пособорова концепція міжособових стосунків вплинула на еклезіологічне вчення, і відповідно, на модель стосунків у спільноті, характерними рисами котрої стали взаємини діалогу, інклюзивності, взаємної відповідальності та свободи. Такими якостями, згідно пособорового вчення, повинна відзначатися спільнота віруючих в Церкві. Тож пособорова еклезіологія остаточно викристалізувала розуміння розбудови стосунків всередині кожної церковної структури, зокрема спільноти богопосвячених осіб, регулюючи відносини поміж настоятелями та

підлеглими. Це, у свою чергу, визначило спосіб прийняття рішень в спільноті, а отже, вплинуло на розуміння та виконання обіту послуху.

В третьому розділі, на основі попередньо досліджених богословських підвалин пособорового вчення про послуху, було висвітлено основні орієнтири для здійснення служіння влади та послуху в спільнотах богопосвяченого життя. Ними є: дотримання правових засад, колегіальність, пошана до індивідуальності та свободи кожного співбрата, інклюзивність, співвідповідальність, діалог та спільнотне розпізнання Божої волі. Ці орієнтири, перейняті з пособорової еклезіології, якраз і визначають властивості спільнотного виміру послуху. Було з'ясовано, що саме через дотримання цих пособорових вимог при виконанні обіту послуху можливо зберегти та належним чином оцінити антропологічну вартість цього обіту, а вона, в свою чергу, полягає в тому, що автентичний послуху служить цілковитим вираженням та реалізацією людської свободи та гідності. З певністю можна стверджувати, що саме в цьому полягає євангелізаційний виклик богопосвяченого послуху для сучасного суспільства, позначеного тягою до індивідуалізму та релятивізму.

Дане дослідження, попри труднощі, з якими зустрілося, а саме з браком матеріалів, які б всесторонньо висвітлювали дану тематику, осягнуло поставлену перед собою мету та стало спробою відкрити шлях для подальших досліджень в царині богослов'я влади, послуху та управління в Церкві й суспільстві. Ндалі були б доречно дослідити можливі наслідки випадків недотримання богословських та практичних пособорових засад в служіннях влади та послуху в Церкві назагал, і зокрема в інститутах богопосвяченого життя. Також було б корисно розглянути, наскільки ці засади дотримуються в чернечих спільнотах УГКЦ – зокрема, в Конституціях, Уставах, а також у щоденному житті.

СПОСОК ДЖЕРЕЛ ТА ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

ДЖЕРЕЛА

Святе Письмо Старого та Нового Завіту / пер. І. Хоменка. Львів 2018.

Документи Церкви

Джерельні документи:

1. Конгрегація Інститутів богопосвяченого життя і товариств апостольського життя. Інструкція *Служіння влади і послуху. Faciem Tuam, Domine, requiram*. Львів 2013.
2. Конгрегація у справах Інститутів богопосвяченого життя та Товариств апостольського життя. *Нові бурдюки для нового вина*. Від II Ватиканського собору: Богопосвячене життя і наявні виклики. Керівні вказівки // *Ватиканські документи*. Б. м., б.р.
3. II Ватиканський Собор. Догматична Конституція про Церкву *Lumen Gentium* // *Документи Другого Ватиканського Собору (1962-1965): конституції, декрети, декларації*. Коментарі. Львів 2014, 55-117.
4. II Ватиканський Собор. Душпастирська Конституція про Церкву в сучасному світі *Gaudium et Spes* // *Документи Другого Ватиканського Собору (1962-1965): конституції, декрети, декларації*. Коментарі. Львів 2014, 334-417.
5. II Ватиканський Собор. Декрет про пристосоване оновлення чернечого життя *Perfectae Caritatis* // *Документи Другого Ватиканського Собору (1962-1965): конституції, декрети, декларації*. Коментарі. Львів 2014, 169-181.
6. Іван Павло II. Апостольське післясинодальне повчання *Vita Consecrata*. Львів 2008.

Допоміжні документи:

1. Вища Рада Настоятелів УГКЦ. *Монастирі Української Греко-Католицької Церкви*. Львів 2006.
2. Іван Павло II. Енцикліка *Redemptor Hominis*. Торонто-Рим 1989.
3. Кодекс Канонів Східних Церков. Рим 1993.
4. Патріарша Комісія у справах монашества УГКЦ. *Каталог монашества УГКЦ в Україні*. Львів 2013.
5. Постанови Вісімдесят третьої сесії Синоду Єпископів Києво-Галицького Верховного Архієпископства УГКЦ, 29–30 листопада 2019 року Божого, Львів-Брюховичі // www.synod.ugcc.ua (07.12.2019).
6. Синод УГКЦ – Комісія у справах катехизації УГКЦ, *Катехизм Української Греко-Католицької Церкви «Христос – наша Пасха»*, Львів: Свічадо 2011.
7. Coriden J. та ін. (ред). *The Code Of Canon Law. A Text and Commentary*. New York 1985.
8. *Dokumenty soborów powszechnych*. Т II: *Źródła Myśli Teologicznej*. Kraków б. р.
9. Jan Pawel II. Adhortacja *Redemptionis donum* // *Życie konsekrowane w dokumentach Kościoła*. Kraków 2003, 317-341.
10. Paweł VI. Adhortacja apostolska na temat odnowy życia zakonnego według nauki Soboru Watykańskiego II *Evangelica Testificatio* // *Życie konsekrowane w dokumentach Kościoła*. Kraków 2003, 129-149.
11. Peters E. (ред.) *The 1917 Or Pio-Benedictine Code Of Canon Law*, San Francisco 2001.
12. Pius XII. *La Costituzione Apostolica Sponsa Christi* [«Наречена Христа»] (21 листопада 1950) // www.vatican.va. (11.10.2019).

Патристичні джерела

1. Cyprianus Carthaginiensis. *De habitu virginum* = Киприан Карфагенский. *Об одежде девственниц* // Библиотека отцов и учителей Церкви / перекл. з гр. Протопопов М., 4-е вид. під ред. Сидоров А. Москва 1999.
2. Cassian. *Institutes cenobite* = Jean Cassien. *Institutions cénobitiques*. / перекл. з лат., вступ і примітки Jean-Claude Guy I, 2 (SC 109). Paris 2001.
3. Athanasius. *Vita Antonii*. = Athanasius. *The Life of Antony and the Letter to Marcellinus* / перекл з гр. та вступ R. Gress, переднє слово W. Clebsch. New York-Toronto 1980.
4. Aquinatis.=Aquinas T. *The Gospel of Grace*. Т XXX: *Summa Theologiae*. New York- London 1975.
5. Aquinatis. *Summa Teologica*, Т III: *Summa Teologica*. Vaticanum 1903.

Допоміжна література

1. Кияк С. *Другий Ватиканський собор і релігійно-суспільні проблеми сучасності*. Львів 2011.
2. Кіта М. *Церковний послух та євангельська свобода* // Успенські читання / упоряд. Сігов К.– Київ. 2018.
3. Ляхович Д. *Троїчний характер монашої тотожності* // Преображення у Господі. Матеріали собору монашества УГКЦ 2004. Львів 2005.
4. Мей П. *Переосмислення влади як служіння в Римо-Католицькій Церкві* // Успенські читання. Київ 2018.
5. Попов В. *Православие и свобода* // Альфа и Омега 12 (1998), 23-25.
6. Феофан З. *Древниеиноческие уставы*. Москва 1892.
1. Філарет Арх. *Розуміння свободи в житті Церкви* // Успенські читання / упоряд. Сігов К. Київ 2018.
2. Чарді Ф. *Койнонія: богословсько-духовний путівник монашої спільноти*. Львів 2002.

3. Ченчіні А. *Почуття Сина. Формаційний шлях у посвяченому житті*. Львів 2008.
4. Aldama A. *The Constitutions Of The Society Of Jesus, An Introductory Commentary On The Constitutions* / перекл. з інд. Owen A. J. Gugarat-Sahitya-Prakash 1989.
5. Amato A. *Spunti di lettura Christologico-Trinitaria della Vita Consecrata // Vita Consecrata. Una prima lettura teologica*. Milano 1996.
6. Banaszak M. *Średniowiecze, II: Historia Kościoła Katolickiego*. Warszawa: AcademiaTeologii Katolickiej 1987.
7. Bernard z Clairvaux. *O stopniach pokory i pychy*. Kraków б. р.
8. Bulman R. та ін. (ред.) *From Trent to Vatican II: Historical and Theological Investigations*. Oxford 2006.
9. Chittister J. *The Rule of Benedict. Insight for the Ages*. New York 1995.
10. García M. *Obbedienza // Dizionario Teologico della Vita Consacrata*. (ред. Rodríguez A.). Milano 1992, 1145-1172.
11. Grillmeier A. *The People Of God. T II: Commentary on the documents of Vatican II* / упор. H. Vorgrimler, Westminster 1968.
12. Hahnenberg E. *Awakening Vocation: Theology Of Chistian call*. Minnesota 2010.
13. Johann R. *Authority And Responsibility // Freedom And Man* (ред. Murray J.). New York 1965.
14. Knowels D. *From Pachomius to Ignatius. A study In The Constitutional History Of The Religious Orders*. Oxford 1966.
15. Knowles M.– Oboleski D. *Historia Kościoła. T II: Historia Kościoła*. / перекл. R. Turyński. Warszawa 1989.
16. Liszka P. *Życie wspólnoty zakonnej naśladowaniem Miłości Osób Bożych // Konsekracja znakiem godności osoby 2 (58) 2006, 48*.
17. Moloney F. *Disciples And Prophets. A Biblical Model For The Religious Life*. London 1980.
18. Motte A. *Supérieurat et renouveau dans la vie religieuse*. Paris-Fribourg 1966.

- 19.Ogórek P. *Chrzest a konsekracja zakonna // Konsekracja znakiem godności osoby* 2 (58) 2006, 58.
- 20.Parzyszek Cz. *Posłuszeństwo i posługa władzy – odpowiedzią na zagrożenia współczesnej cywilizacji* [PDF]. *Warszawskie Studia Pastoralne* 9, (90-116), 2009, 112-113.
- 21.Popiełuszko J. *Dotknięcie Boga. Myśli, modlitwy, wywiady*. Warszawa 2000.
- 22.Ridick J. *I voti. Un tesoro in vasi d'argilla*, 2-е вид. Б. м. 2000.
- 23.Schaefer J. *The Evolution of a Vow. Obedience as Decision Making in Communion*. Berlin 2008.
- 24.Schatz K. *Sobory powszechne. Punkty zwrotne w historii Kościoła / перекл. з нім. Zakrzewski J. Kraków 2002.*
- 25.Schneiders S. *Prophets In Their Own Country. Women Religious Bearing Witness Of Gospel In A Troubled Church*, New York 2011.
- 26.Tillard J.-M. *Obbedienza ed autorità nella vita religiosa: meditazioni teologiche*. Brescia 1967.
- 27.Truhlar K. *Religious Obedience // T X: New Catholic Encyclopedia*. Washington 1967, 600-603.
- 28.Tupikowski J. *Antropologia rad ewangelicznych. Czystość, ubóstwo i posłuszeństwo drogą ku pełni człowieczeństwa // Konsekracja znakiem godności osoby* 2 (58) 2006, 37.
- 29.Wulf F. *Decree On The Appropriate Renewal Of The Religious Life. T II: Commentary On The Documents Of Vatican II*. Westminster 1968.

Интернет-джерела

1. Nemeč M – Vladár V. *The Essentials Of Canon Law* [PDF] [//iuridica.truni.sk/](http://iuridica.truni.sk/) (10.12. 2019).
2. Rousseau O. *L'avenir et le passé du monachisme. À propos d'un centenaire: Maredsous 1872-1972* // *Nouvelle revue théologique* (NRT) 94-6 (1972) 604-619 // www.nrt.be (17.10.2019).
3. Carpentier R. *L'évêque et la vie religieuse* // *NRT Nouvelle revue théologique* (NRT) 84-5 (1962) 475-494 // www.nrt.be (17.10.2019).
4. Finucane D. *Sensus Fidelium: The Use of a Concept in the Post-Vatican II Era*. Eugene 2016, 210 // www.google.books.ua (17.09. 2019).

Интернет-ресурси

1. Cano A. *Theology Of Consecrated Life: Christological And Existential Nucleus* [PDF], 2018, 3-5 // www.academia.com (30. 10. 2019).
2. Holda K. *Istota posoborowego przelozenstwa i posluzenstwa* // www.zyciezakonne.pl (18.09.2019).
3. Hurst M. *Carol Gilligan: Moral Development* // www.study.com (13.11.2019).
4. Ivereigh A. *The Great Reformer. Francis And The Making Of A Radical Pope*. New York 2014, 239-240 // www.google.books.ua (16.09.2019).
5. Parzyszek Cz. *Posluszeństwo i posługa władzy – odpowiedzią na zagrożenia współczesnej cywilizacji* [PDF]. Warszawa 9, 90-116, 2009, 112-113// www.mazowsze.hist.p (14.12.2019).